

Anna Egholm Pedersen

musik, musik, musik

Sange og fortællinger om musik
fra nære og fjerne egne

Anna Egholm Pedersen

Musik, musik, musik. Sange og fortællinger om musik fra nære og fjerne egne

Trykt i Roskilde 2013

Copyright © Anna Egholm Pedersen 2013

Kopiering fra dette hæfte må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copy-Dan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Tekst, illustrationer, layout, nodesats og becifringer hvor intet andet er opgivet: Anna Egholm Pedersen
Fotografier: Fotografens navn er angivet ved hvert billede

Der er fra forfatterens side gjort alt for at indhente tilladelse til at benytte melodier, sange og billeder til dette hæfte. Skulle det ikke være lykkedes at kontakte den rigtige rettighedshaver og ophavsretten således er blevet krænket, er dette sket utilsigtet. Eventuelle krav, som måtte fremsættes i den forbindelse, vil naturligvis blive honoreret som havde forfatteren indhentet tilladelse i forvejen.

Hæftet er blevet til med støtte fra Statens Kunstråds Musikudvalg.

Musik, musik, musik

Sange og fortællinger om musik
fra nære og fjerne egne

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Hvad er musik?	4
Kapitel 1. Rytmer, remser - og trommer	5
Kapitel 2. Dans, dans, dans!	12
Kapitel 3. Lidt om forskellige slags klassisk musik	18
Kapitel 4. Musik til højtider	25
Kapitel 5. Drømmeviser	31
Kapitel 6. Jelier	37
Kapitel 7. Sange fra Sydafrika	43
Henvisninger	50
Oversigt over hæftets sange og remser	59

Indledning

Musik, musik, musik. Over alt i verden er det en del af vores liv. Det er noget hyggeligt at være sammen om, at danse eller lytte til og synge med på til fødselsdage og højtid. Det er også en fast ingrediens til landskampe, i film og computerspil, reklamejangler på tv og i radioen, og som baggrundslyd når vi køber ind i supermarkedet eller tøjbutikken.

Idéen med dette hæfte er at give børn og undervisere i danske skoler et lille indblik i den store musikalske og kulturelle diversitet, vores verden rummer, på en lettilgængelig måde. Og forhåbentlig også videregive en lyst til at lære mere! Materialet er tiltænkt undervisning i 1. til 6. klasse, hvor musikundervisning i skrivende stund stadig er obligatorisk i folkeskolen. Jeg håber naturligvis at også andre vil få gavn af materialet, f.eks. børnenes forældre, lærere på musikskoler, efterskoler, højskoler og gymnasier, eller andre nysgerrige sjæle.

Hæftet bygger på materiale fra Nord-europa, Afrika, Mellemøsten, Vestasien og Balkanområdet. Det tager udgangspunkt i forskellige temaer, f.eks. musik til dans, samt mere regionsbestemte musikformer, f.eks. den vestafrikanske jeli-tradition. Hæftet rummer et lille udpluk af sange og melodier fra nogle af de nævnte områders mange forskellige musiktraditioner, samt beskrivelse af instrumenter og de sammenhænge, musikken indgår i.

Inspireret af bl.a. musiketnologen Eva Focks bog "Musik på tværs" vil jeg opfordre til at se musik på kryds og tværs af genrer og lande, og drage paralleller til den musik vi og vores familier og venner hører. Musik er ikke statisk og afgrænset til lande eller regioner;

mennesker har til alle tider rejst tværs over kontinenter og taget musikinstrumenter og melodier med sig. Med optageteknologiens udbredelse i det 20. århundrede, fra voksruller til LP'er, kassettebånd, CD'er og nu Mp3-filer, der kan deles lynhurtigt på internettet, er det blevet utroligt let at lytte til musik fra andre dele af verden end der, hvor man befinder sig fysisk. Internetsider som Myspace, Soundcloud og Youtube giver fantastiske muligheder for at kunne stifte bekendtskab med musik fra hele verden. Der findes tillige hjemmesider om bestemte musiktraditioner lavet af universiteter og offentlige institutioner eller kulturforeninger, hvor der ofte er billeder, lydclip og videoer. Jeg vil på det kraftigste opfordre til at bruge internettet som en ressource i musikundervisningen. Både som en del af forberedelsen, men også i klasseundervisningen, hvor lyd- og videoklip kan afspilles, hvis klasselokalet har de fornødne tekniske redskaber.

Jeg håber hæftet vil give anledning til at tænke over og tale om musik som mere end noget man har et par timer om ugen som skolefag. Musik, historie, sprog og kultur hænger altid sammen, og det er oplagt at kombinere et musikmateriale med f.eks. geografi, samfundsfag, dansk, historie eller sprogfag. Tillige matematik, hvor jeg kender lærere, der bruger nodeværdier som en slags brøkregning, og sætter sange til tabeller, så de bliver nemmere at huske. I sløjd og håndarbejde kan der laves percussioninstrumenter og i idræt kan der danses og leges sanglege. Se henvisninger bagerst i bogen. Her findes referencer til et lille udpluk af relevant undervisningsmateriale

samt bøger, film og hjemmesider med lydklip og noder.

At lave dette hæfte har kun været muligt fordi mange mennesker med stor velvilje har hjulpet mig. Jeg vil gerne takke: folkeskolelærer Anna Bondo Nielsen, der gav mig idéen og har været sparringspartner på projektet, samt hendes musikelever på Tjørnegårdsskolen i Roskilde. Statens Kunstråds Musikudvalg, der har finansieret projektet. Sonya Christie og Jens Kragh for deres unikke og inspirerende musikpædagogiske arbejde. Alex, Randa og Ellen Hakim, Ali Gurcan Ozkil, Allan Skrobe, Edris Qasimi, Eva Fock, Gerd Gade Crone Kristiansen, Hülya Öksüz, Layla Ali, Lene Halskov Hansen, Lidija Dokuzović, Lieve Boussauw, Magnus Heebøll, Martin Tursic, Nenad Kovačić, Joel Sebnunjo, Mahsouma og Zahra Naderi, Mai Hajjara, Merike Paberits, Mirwais Fedai, Olivier Perrin, Parshank Saed, Sarah Forchhammer, Shabnam Fasa, Siri Iversen, Songül Köse, Tala Kayyali og Tine Kær for historier, sange, tekstoversættelser og billeder. Tak til Ole Egholm Pedersen for hjælp med det grafiske arbejde, Peter Gøtze for hjælp med fotografier og layout og Rebekka Bille for korrekturlæsning og sparring.

Læsevejledning

Intentionen bag udformningen af materialet er, at det skal være let at gå til. Kapitlerne kan læses som selvstændige afsnit. De indledende tekststykker i hvert afsnit samt beskrivelser af sangene er tiltænkt så de kan læses op i klassen. Tegnet **?**: indikerer, at der kommer et afsnit med spørgsmål, der kan stilles til klassen som diskussionsoplæg. I hæftet er

tonen B den samme som andre kalder H (se forklaring s. 10). I nodesatserne er akkorder sat i parentes variationsmuligheder.

Indenfor rammerne af dette projekt har det desværre ikke været muligt at gøre lydoptagelser med hæftets sange og remser tilgængelige, men mange af sangene findes på nettet. Søg f.eks. på www.youtube.com med sangens navn som søgeord. På sigt håber jeg at kunne lægge links og lydfiler ud på hjemmesiden www.musikmusikmusik.com, hvor dette hæfte også vil være at finde.

Det er mit håb at hæftet vil give både lærere og elever lyst til at udforske musik fra hele verden. Idéer og feedback er meget velkomment, send gerne en mail til musikantropologen@gmail.com.

God læse-, syng- og danse-lyst!

Anna Egholm Pedersen,
maj 2013

Hvad er musik?

Inden vi giver os i kast med forskellige slags musik, kunne det være interessant at tale om hvad musik egentlig *er*? Det er jo ikke noget, vi kan tage og føle på med hænderne, ikke noget vi kan røre ved, men alligevel er det *noget*. Og det er noget, som kan påvirke os; gøre os glade og i godt humør, rolige og afslappede, triste og tænksumme - eller måske ligefrem irriterede. Man kan måske sige, at musik er bestemte lyde, der er sat sammen på en måde som vi har besluttet os for er musik – i modsætning til støj og larm, der jo også er lyd, men som vi synes er forstyrrende at høre på.

?: Hvad synes I er god musik? Hvorfor? Er der noget musik, som I ikke synes lyder godt? Hvorfor? Hvad synes I er larm?

Der er nogle former for musik, som vi måske synes er forfærdeligt at høre på, eller andre slags som vi rigtig godt kan lide, men som vores forældre bestemt ikke synes er rigtig musik. Musiksmag er forskellig fra person til person og handler rigtig meget om, hvad vi er vant til. Jeg kender f.eks. en dame, der elsker rolig klavermusik og symfonier af Mozart. Det er hun vant til og tryk ved, for det var den musik hendes forældre spillede på grammofofonen i hendes barndomshjem. Men hun synes slet ikke at techno, der har et højt tempo og tunge tromme- og synthesizerlyde, er *rigtig musik*. Det er bare larm for hende. Der findes sikkert andre, der synes at techno er den bedste musik i hele verden, men at klaverkoncerter er vældig kedelige og ikke værd at lytte til. Og nogen, der elsker begge dele!

Kapitel 1. Rytmer, remser - og trommer

I kender sikkert godt begrebet, at man skal "holde en rytme", d.v.s. ikke blive hurtigere eller langsommere, når man synger eller spiller musik. En melodi eller en sang skal helst spilles eller synges i et jævnt tempo, så vi alle sammen kan fornemme hvornår det næste slag vil komme, og vi kan tælle slagene i takterne. Man kan sige at musikken har en rytme eller en "puls" ligesom vores hjerteslag, der kommer med jævne mellemrum.

Der er rigtig mange måder at holde pulsen eller rytmen i en sang på. Man kan tælle højt til f.eks. 4, hvis sangen er i 4/4, man kan tælle indeni sig selv, vifte med armene som dirigenter gør det, klappe, knipse, trampe med foden, vippe med hovedet eller lave dansetrin. Man kan også spille på noget. I ved sikkert godt, at særligt trommer bliver brugt til at understrege rytmen og være med til at holde pulsen i musik mange steder i verden.

Den danske tablaspiller Magnus Heebølls hænder. Foto: Peter Gøtze

Tablaen

I Iran, Afghanistan, Pakistan og Indien er tablaen et rigtig populært rytmeinstrument. Tablaen består af to små trommer af træ; den mindste er formet som et aflangt rør og har en høj klang, den anden er lidt større og ligner en buttet skål. Den har en dybere klang. Man spiller på dem siddende på gulvet i skrædderstilling med trommerne foran sig. En tablaspiller bruger fingrene til at slå med. Trommeskindene er meget hårdt spændte, og selv det allermindste "tab" med fingeren på dem kan høres.

Ligesom på andre trommer er der mange forskellige slag, man kan lave på tablaens skind. F.eks. slag på kanten, der giver en skarp lyd, eller slag på midten af skindet, der giver en dybere, blødere lyd. For at holde styr på hvilket slag, man skal spille med hvilken hånd, og hvilken tromme der skal bruges, har tablaspillere gennem mange hundrede år udviklet et smart lyd-system. Hvert slag har simpelthen fået sin helt egen lyd, som kaldes en **bol**. Det er en form for lyd-node, der ikke behøves at blive skrevet ned, men kan siges med stemmen. Dét er rigtig smart! For så kan en tabla-læremester opremse hvordan en rytme skal spilles til sin elev, med en rytme-huske-remse.

Måske kender I dét der med, at det er lettere at huske rytmer, hvis der er tekst på (f.eks. frugtsalaten på s. 8) – eller omvendt; at det er lettere at huske tekst hvis der er en rytme til! Der er også mange musiklærere, der sætter ord på nodeværdier, så de er lettere at huske: f.eks. at "da" er $\frac{1}{4}$, "di-di" er to

16-delsnoder og "sh" er en 1/4-dels pause.

Tablaspillerne lærer at spille specielle rytmemønstre på deres instrument. Rytmemønstrene kaldes **tal**, og der findes rigtig mange forskellige.

Her er en enkel version af den allermest brugte *tal* i musik fra Pakistan, Afghanistan og Indien. Den hedder tinal. Hver bol (lyd-stavelse) nedenfor fortæller hvordan slaget skal være: "dha" er en skarp lyd hvor begge trommer slås an, den ene på kanten; "dhin" er en blødere lyd, der også slås an på begge trommer, men lidt længere inde på tablaskindene. (Hver stavelse = ♩)

Dha dhin dhin **dha** / **dha** dhin dhin **dha** /
♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩
dha dhin dhin **dha** / **dha** dhin dhin **dha** /
♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩

Aktivitetforslag:

Prøv at recitere, d.v.s. "sige" tinal-rytmen i kor; højt og skarpt på "dha" og stille og blødt på "dhin".

Her er en meget mere kompliceret variation af tinal, der er mange flere forskellige slag og flere stavelser. (Hver stavelse = ♩)

Dha dhe dhe **dha** dhe dhe **dha dha** /
Dhe dhe **dha**-ge ti-na ke-na /
Dha dhe dhe **dha** dhe dhe **dha dha** /
Dhe dhe **dha**-ge ti-na ke-na

Tal om hvilke nodeværdier, der bliver brugt og hvor mange slag der er i tinal-rytmemønstret (16)

Aktivitetforslag:

Spørg om eleverne kender andre rytmer og bed dem om at klappe dem.

Lav en "gæt en sang eller rytme"-leg ud fra at banke rytmen (og evt. give stikord); enten i sange, der er blevet sunget i musiktimerne, eller andre rytmer, eleverne givetvis kender f.eks:

Rytme, ofte hørt ved fodboldkampe:

4/4 | ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ ♩ |

Jingle bells :

4/4 | ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ | ♩ |

Andre trommer og rytmer

Der findes mange slags trommer udover tablaen rundt om i verden. Det ved I sikkert! Kender I andre trommer? Hvor kommer de fra? (F.eks. darabukaen fra Mellemøsten og Nordafrika, bongotrommerne fra Karibien og djemben fra Vestafrika (se billede s. 8). Eller rock-trommesættet og pauker-trommerne, der bruges i symfoniorkestermusik).

Kontinentet Afrika er kendt for at have et væld af forskellige trommer og andre percussioninstrumenter. Særligt i området omkring Guldkysten i Vestafrika, hvor der er meget skov at lave trommerne af, er der mange forskellige slags. Der er høje, slanke trommer lavet af hele, udhulede træstammer med skind på. Der er mindre, tykke trommer, der ligner rør og har skind på begge ender, ligger på et stativ, og bliver spillet på med køller. Der er også trommer, der ligner pokaler, og som man sidder eller står med mellem knæene og spiller på med hænderne (se billede s. 8.). Og der er mindre trommer, der ligner slanke timeglas, og som man holder

under armen og spiller på med en krum pind. De kaldes også for "talende trommer", for når man spiller på dem, presser man på de snore, der holder skindet på plads i begge ender, og så kan man få trommen til at "tale": den kan spille høje toner, hvis man presser meget på snorene, for så strammes skindet, og den kan spille dybere toner, hvis man slipper presset, og skindet slappes. Nogle sprog i Afrika er tonale, d.v.s. at det ikke bare er bogstaverne i ordene, der har en betydning, men også tonelejet de siges i. Så dygtige musikere kan faktisk "sige" hele sætninger ved at spille på den talende tromme!

I Afrika findes også en mængde andre rytmeinstrumenter, som I måske kender. F.eks. rasler af tørrede kalabasfrugter eller flettet strå, og klokker af jern, som spilles på med en trommestik. De kan f.eks. hver især spille en bestemt rytme, og lagt sammen bliver det til en slags rytme-lagkage.

Joel Sebunjo, multinstrumentalist fra Uganda og Senegal, spiller på en talking drum.
Foto: Lieve Boussauw

Man kalder det for polyrytmik, d.v.s. at der er mange forskellige rytmer oveni hinanden. Der er måske både en rytme der er delt i 3 (som rytmen i "frugtsalaten" på næste side, der siger "vin-dru-er"), og samtidig en rytme, der er delt i 4 (som rytmen, der siger "ap-pel-si-ner").

Aktivitetsforslag:

Lav en "rytme-frugtsalat" som talekor, enten den på næste side, eller jeres egen klasseopskrift. Den kan også laves helt uden ord: Hav pulsen i fødderne, gå på stedet eller lav "slavetrin" (Frem på højre, tilbage på venstre, tilbage på højre, frem på venstre. Se mere om disse trin s. 47) og klap eller gnid håndfladerne mod hinanden, mens I tæller inden i jer selv.

Lav en "lyd-lagkage". Stå i en rundkreds og hav pulsen i fødderne. Del klassen op i grupper, og giv på skift hver gruppe et kort riff, de skal synge over lyde eller improviseret tekst, som enten eleverne eller læreren finder på. Tekst og riff kan være improviseret, eller noget fra en populær sang blandt eleverne.

Eksempel:

C7

Polyrytmisk frugtsalat

Anna Egholm Pedersen 2012

Ap - pel - si - ner

Ko - kos - nød - der

vin - dru - er

vin - dru - er

An - na - nas

åh nej, hvem har nu bidt af mit æb - le?

Vidste I:

- At melodier jo også har en rytme, melodi og rytmer er ikke skilt ad. For en melodi består af toner, der skal spilles eller synges på bestemte tidspunkter - det er ikke ligegyldigt, hvornår og hvor lang tid hver tone lyder!

- At små melodier, der gentages om og om igen kaldes riffs (et engelsk ord) eller motiver på dansk. Måske kender I dem fra rockmusik, hvor f.eks. bassen eller elguitaren kan spille et riff mange gange i løbet af en sang. Highlife, en populær musikform fra Ghana, er også særlig kendt for, at elguitaren i bandet spiller en masse riffs om og om igen.

I forgrunden: en djembe-spiller med rasler på siden af trommen, bagved: doundoun-, sangban og kenkeni-trommer. Fra Mali. Foto: Nenad Kovačić

Rim, remser og rap

Der er også rytme i sproget, f.eks. når vi taler, når vi synger, og når rapmusikere rapper. Det lyder nogen gange som om rappere nærmest spytter ordene ud fordi det går så stærkt; deres tekster skal passe til rytmen!

Remser er en slags små rap-vers. Nogen gange er de nogle værre vrøvle-tekster, der bare er sjove at sige. Andre gange kan de bruges til at huske på noget – f.eks. hvordan bogstavrækkefølgen i alfabetet er, eller tonenavnene i en skala. I kender måske den gamle A-B-C-huske-sang på næste side, hvor man opremser hele alfabetet. Den glemmer godt nok bogstavet W, så det er en lidt glemsom huskesang!

A-B-C som stampe-remse

Efter musikpædagogen Sonya Christie

Til A-B-C-sangens melodi og rytme kan man synge eller rappe stamtonenavnene fra A til G, mens man laver bevægelser til :

A = klap

B = klap på venstre skulder med højre hånd

C = klap på højre skulder med venstre hånd

D = klap på højre lår med højre hånd

E = klap på venstre lår med venstre hånd

F = stamp med venstre ben

G = stamp med højre ben

- gentag tekst og bevægelser, mens melodien fortsætter (se noder næste side).

?: Kender I andre remser? Eller rap-tekster?

Her er to gamle danske remser, som er ret vrøvlede:

Ælle bælle mig fortælle

Pif, paf, puf

Væk med den beskidte luf´

Jæger´n skød

Du er død

Oen doen deen

Mammer futter feen

Futter feen mammer deen

Oen doen deen

Her er tre remser fra Kroatien

Efter sangeren Lidija Dokuzović

Udtale: š = sje, r = rul med tungen, c = tsj

Okoš bokoš

prdne kokoš

pita baja

kol'ko tebi

treba jaja

Oversættelse:

Okoš bokoš

Hønen prutter

Broderen spørger

Hvor mange æg

skal du bruge?

Eci peci pec

Ti si mali zec

A ja mala vjerverica

Eci peci pec

Oversættelse:

Eci peci pec

Du er en lille kanin

Og jeg er et lille egern

Eci peci pec

En ten tini

Savaraka tini

Savaraka tika taka

Bija baja buf

Remsen er det rene vrøvl og kan slet ikke oversættes!

Aktivitetforslag:

Tal om remsernes rytmer, hvordan I synes stavelserne skal være (korte, lange, er der pauser?) og skriv dem op på tavlen.

Kæd alle remserne sammen.

Lav selv en remse baseret på tal (f.eks. "en-to-tre/vi kan godt li' sne / tre, fire, fem / snart så skal vi hjem")

Øv A-B-C- remsen/sangen med fagterne til; både fra A-G og fra G-A (gentag fagter og remse fra A-G eller G-A, men syng videre på melodien). Det er en god træning i stamtonenavene!

Til læreren: Det er en gammel diskussion hvorvidt stamtonen efter A på dansk skal kaldes H eller B. I dette hæfte kaldes tonen B. Grunden er at betegnelsen B bruges internationalt, og at tonerækken A-B-C-D-E-F-G passer med første del af alfabetet.

A B C stamperemse

Melodi: Fransk børnesang, "Ah je vous dirai maman" fra 1761. Fagter og arrangement: Sonya Christie

D G D G D A D D G D A
A B C D E F G A B C D E F G A B C D E F G

D G D A D G D G D A D
A B C D E F G A B C D E F G A B C D E F G

A B C - sangen

Melodi: Fransk børnesang, "Ah je vous dirai maman" fra 1761. Tekst: Ukendt.

D G D G D A D D G D A
A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U

D G D A D G D G D A D
vi har lært de fle-ste nu V X Y Z Æ Ø Å ot' - og - ty - ve skal der stå

Denne tællesang er fra Uganda, og teksten er på sproget luganda. Man tæller til ti på luganda sådan her: emu (1), biri (2), satu (3), nyaa (4), tano (5), mukaga (6), musamwu (7), munana (8), mwenda (9), kumi (10).

Ffe tuli embatta ento

Traditionel børnesang fra Uganda.

Tekst, melodi og oversættelse efter Joel Sebunjo

C C F F C

Ffe tu - li em - ba - tta en - to te - tu - ma - nyi ku - ba - la

C C F C G

5 tu - ba - la nga tu - da - mu e - mu bi - ri sa - tu nyaa

C C F G C

9 taa - no mu - ka - aga mu - sa - nvu mu - na - na mwe - nda ne ku - mi

Ffe tuli embatta ento
te tu manyi kubala
tuba langa tuda mu
emu biri sa tu nyaa tano
mukagga musanvu munana
mwenda ne kumi

Oversættelse:

Vi er ællinger
vi ved ikke hvordan man tæller
så vi tæller og gentager:
1, 2, 3, 4, 5
6, 7, 8
9 og 10

Kapitel 2. Dans, dans, dans!

Det er svært at forestille sig en god fest uden musik, ikke? Mange steder i verden bliver der spillet og også danset rigtig meget når der er noget, der skal fejres. F.eks. et bryllup eller en højtid. I Mellemøsten og i Balkanlandene danser man f.eks. nogen gange i en kæde eller i en rundkreds med hinanden i hånden, mens musikken spiller.

?: Danser I? Danser jeres familie til fester? Hvordan? Til hvilken musik?

Kædedans

Når man alle sammen står på én lang række og danser, enten med hinanden i hånden eller med hænderne på hinandens skuldre, kalder man det kædedans. I Danmark er der nogen familier, der f.eks. danser kædedans rundt i hele huset juleaften til sangen "Nu er det jul igen".

Der er mange forskellige måder at lave en kæde. Man kan holde hinanden i hånden, enten bare som om man er ude at gå en tur eller med armene løftet til hovedhøjde, man kan lave albuekrog, holde hinanden på skulderen eller lave en krog med sidemanden med lillefingeren, og armene løftet til skulderhøjde.

Der er også mange måder trinene kan se ud. Til "Nu er det jul"-sangen er der mange, der laver løbetrin som dans. Som navnet *løbetrin* viser, løber man bare med hinanden i hånden.

Til læreren

Her er et forslag til to slags trin. De første kendes fra kædedanse rundt i verden, i Danmark kaldes de **to-spring**. Det er godt at

øve dem i rundkreds. Når eleverne kan dem, kan man bryde ringen og lave en "slange" med læreren som "hoved". Læreren danser forrest og kan føre slangen rundt i lokalet; det fungerer fint at gå i zig-zag-, bølge-mønstre eller spiraler. Pas på: brug ikke for store skridt og ikke for hurtigt tempo i starten, ellers er der fare for kæden brydes. Gå som om der er fjedre i knæene. Ét-slaget i trinene er altid på venstre fod, og kan markeres med et stamp. Tegnforklaring: v = venstre ben, h = højre ben, gyng = gyng i knæene.

To-spring

Huskeremse: gå gå gyn-ge gyn-ge

Gå med: v h v (gyng) h (gyng)

Tælleslag: 1 2 3 4 5 6

Trinene udgør en sekvens på 6 slag. D.v.s de "passer" til sange, der går i 3 og 6, f.eks. "Nu er det jul igen", og sange, der er delelige med 6, f.eks. den gamle, danske sang "To søstre" på s. 15, der har i alt 18 slag (4 x 4/4 takter + 1 x 2/4 takt). Men trinene kan også sagtens bruges til sange, der ikke har ovennævnte opdelinger. Så forskubbes dansens 1-slag bare fra sangens.

Fem-dans. Til sange i 5/4, f.eks. "Højt på en gren en krage", kan disse trin bruges:

Huskeremse: gå gå gyn-ge og

Gå med: v h v (gyng) h

Tælleslag: 1 2 3 4 5

Placering*: for bag bag - for

* der danses ikke på en helt lige linje, men i en slags zig-zag-mønster: første skridt tages med venstre fod lidt skråt foran kroppen, næste skridt med højre fod skråt bagude osv.

Aktivitetforslag:

Dans to-spring til ”Nu er det jul igen”, To søstre (s. 15) eller ”Alle mand” (s. 16), eller dans fem-dans til ”Højt på en gren en krage” på denne side. Prøv efter nogen øvelse at stoppe med at synge, men bliv ved med at danse; skridtene danner flotte rytmer.

Find en populær sang, og dans kædedans til den. Hvordan er det?
Snak om og afprøv elevernes yndling danse-bevægelser og opfind en ”klassens dans”.

Højt på en gren en krage

Traditionel børnesang, kendt i Tyskland og Danmark

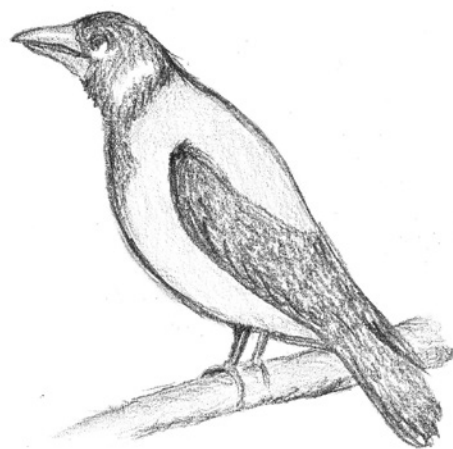
The musical score is written in 5/4 time and consists of two staves. The first staff has a key signature of one flat (B-flat) and contains the following notes: F4, G4, A4, Bb4, A4, G4, F4, G4, A4, Bb4, A4, G4, F4, G4, A4, Bb4, A4, G4, F4. Above the staff are the chords: F, C, F, F/A, Bm (Dm), C, C. Below the staff is the lyrics: Højt på en gren en kra - ge sim sa - la bim bam ba sa - la du sa - la dim. The second staff starts with a fermata over the first note (F4) and contains the notes: F4, G4, A4, Bb4, A4, G4, F4. Above the staff are the chords: F, C, F. Below the staff is the lyrics: højt på en gren en kra - ge sad.

1. Højt på en gren en krage
Sim sala bim bam ba sala du sala dim
Højt på en gren en krage sad

2. Så kom en hæsleg jæger
Sim sala bim bam ba sala du sala dim
Så kom en hæsleg jæger hen

3. Han skød den stakkels krage
Sim sala bim bam ba sala du sala dim
Han skød den stakkels krage ned

4. Nu er den stakkels krage
Sim sala bim bam ba sala du sala dim
Nu er den stakkels krage død

Sang og ballade

En ballade er en fortælling som synges, og som tit har et omkvæd, der gentages efter hvert vers. Ballader, som også kaldes folkeviser, har rødder helt tilbage i Middelalderen og har været en meget udbredt underholdningsform i hele Europa. Nogle af dem var uhyggelige historier om mord og ulykkelig kærlighed, andre var sjove, frække eller bare helt vrøvlede. Nogen gange blev der danset kædedans til, og tit var der en forsanger, der også ledede dansen. Balladerne kunne nemlig være lange historier med rigtig mange vers, og forsangerens rolle var at huske dem alle, så sangen ikke gik i stå.

I nogle ballader sang forsangeren først et par linjer, så svarede resten af tilhørerne som en slags kommentar på det, de hørte. F.eks. i den sørgelige ballade "To søstre" på næste side, der handler om en storesøster, der er meget jaloux på sin lillesøster. Lillesøsteren har nemlig mange bejlere, der gerne vil giftes med hende, mens storesøsteren slet ikke har nogen tilbedere.

Hun lokker sin lillesøster ned til havet, og skubber hende ud i det iskolde vand. Lillesøsteren råber fortvivlet om hjælp, men storesøsteren står koldblodig på stranden og lader hende drukne. Men da storesøsteren endelig er blevet gift med den mand, hun har snuppet fra lillesøsteren, kommer to spillemænd ind i salen, hvor bryllupsfesten er. De har fundet lillesøsterens lig på stranden, og syntes hun var så smuk. Af hendes knogler har de lavet en fedel, en gammeldags violin, og en bue, som de sætter hendes lange, gyldne hår på. Da spillemændene begynder at spille på den, ja så viser det sig at det er en magisk fedel: den fortæller hele bryllupsselskabet, at storesøsteren har dræbt sin lillesøster. Puha, en rigtig gyser!

Til læreren: Melodien skal tilpasses versefodderne, de er lidt forskellige fra vers til vers. Sangen har fået becifringer, men den kan sagtens synges accapella. Så kan eleverne tydeligt høre hvordan deres stemme indgår i sangen. Læreren kan synge for, og eleverne kan svare, eller eleverne kan få et vers hver, og skiftes til at være forsanger og kor-svar.

Vidste I:

- at der er en ældgammel tradition for at synge ballader og danse kædedans i hele Europa. På Færøerne har man holdt ekstra godt fat i den tradition, og danser og synger stadig. Mange af de færøske sange er lange, spændende fortællinger, og det kræver en rigtig god hukommelse at kunne alle vers, for nogle af sange har flere hundrede!

- at det slet ikke er alle steder i verden, man tænker på musik som en ting i sig selv, som vi gør de. F.eks. er der nogle sprog i Afrika, der slet ikke har et ord for musik alene. Her anses musik for noget, der altid hænger sammen med noget andet. Det kan eksempekvist være dans, religiøse ritualer eller fester.

Der findes heldigvis også sjove ballader. Denne her handler om en fattig mand, der meget gerne vil være ligeså pæn i tøjet som alle andre mænd, men ikke har råd til nyt, fint tøj. Heldigvis har han en opfindsom kone! Der findes flere vers (se henvisninger til hjemmesider med ballader bagerst i bogen). Find gerne selv på flere.

Alle mand

Traditionel dansk folkevis

D (G) D A A7

Al - le mand vil - le ud at ri - de min mand vil - le med

D D (G) D A D

5 med al - le mand hav - de ny - e buk - ser min mand hav - de ing - en så tog jeg

A7 A7 A7

10 skin - det af to ok - ser gjor - de min man ny - e

A7 D A D

13 buk - ser ok - se buk - ser hav - de min mand

1. Alle mand ville ud at ride,
 min mand ville med, med
 Alle mand havde nye bukser
 min mand havde ingen
 Så tog jeg skindet fra vores okser
 og gjorde min mand nye bukser
 Okse-bukser havde min mand

2. Alle mand ville ud at ride,
 min mand ville med, med
 Alle mand havde nye hatte,
 min mand havde ingen
 Så tog jeg skindet af to katte
 og gjorde min mand nye hatte
 Katte-hatte havde min mand

3. Alle mand ville ud at ride,
 min mand ville med, med
 Alle mand havde nye trøje,
 min mand havde ingen
 Så tog jeg lagenet af vor køje
 og gjorde min mand nye trøje
 Køje-trøje havde min mand

Kapitel 3. Lidt om forskellige slags klassisk musik

Når I hører ordet “klassisk musik”, tænker I måske på kæmpestore symfoniorkestre, operasangere, og komponister som Wolfgang Amadeus Mozart og Johan Sebastian Bach. Der findes faktisk også andre musiktraditioner rundt om i verden, der også kaldes klassiske. F.eks. arabisk klassisk musik, tyrkisk klassisk musik og persisk klassisk musik. Vidste I det? Ligesom den klassiske musik fra Europa som f.eks. Mozart skrev, blev de andre slags klassisk musik ofte spillet som underholdning for rige og indflydelsesrige mennesker, f.eks. konger, sultaner eller herremænd, for flere hundrede år siden. Eller musikken blev lavet for at prise en Gud eller en profet, og sunget eller spillet ved religiøse ceremonier.

Takht-ensemblet

Et ensemble betyder en gruppe af musikere. Takht-ensemblet er et eksempel på et ensemble, der spiller klassisk arabisk musik. Takht stammer fra Mellemøsten og Nordafrika, men der findes ensembler over hele verden. Et takht-ensemble består af nogle helt bestemte instrumenter, ligesom f.eks. en strygekvartet eller et symfoniorkester også gør det.

? : Kan I nævne nogle instrumenter fra en strygekvartet?

Kan I nævne nogle instrumenter fra et symfoniorkester?

Kan I nævne nogle instrumenter, som bliver brugt i arabisk klassisk eller arabisk pop-musik?

Kender I nogen slags musik, der hylder indflydelsesrige mennesker, f.eks. konger?

(f.eks. “Kong Christian”. Se evt. kapitel 6 om jelier)

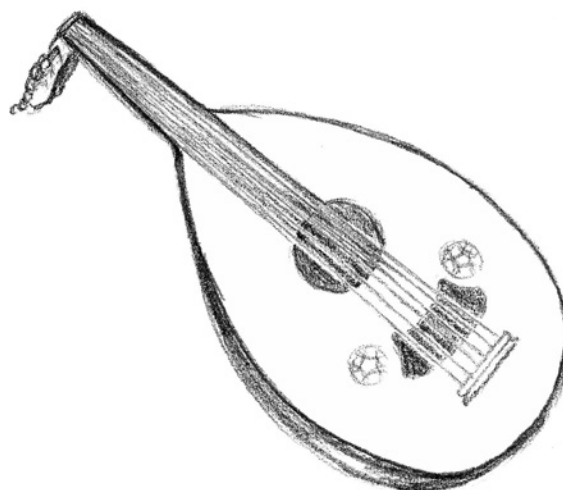
Kender I til musik, der bruges i forbindelse med religiøse ceremonier?

(F.eks. salmer og orgelmusik i kirken, eller musik, der priser Allah og profeten Muhammed, f.eks. Qawwali-musik fra Pakistan)

Instrumenter

I takht-ensemblet kan der være en oud, en qanun, en nay, en riq, en darabuka, og en rebab eller violin. Nogen gange er der også en kvinde eller en mand, der synger.

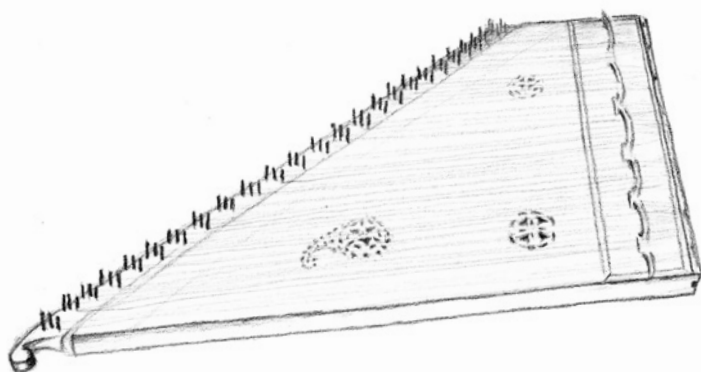
Kender I en oud? Navnet udtales “udt”. En oud er et strengeinstrument, der næsten ligner en overskåret pære: flad på forsiden, og rund på bagsiden. Den er lavet af træ, har ofte meget smukke dekorationer foran, og spilles med en aflang, blød plastic-strimmel, der hedder et plekter. Oud'en er faktisk forfader til lutten, som I måske har hørt om. Det er et strengeinstrument, der var meget populært i middelalderen i Danmark og resten af Europa.

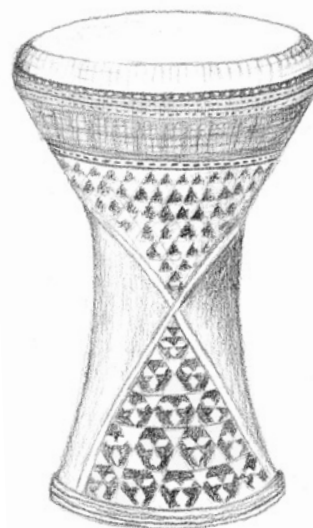
man blæser i denne
ende af nay'en

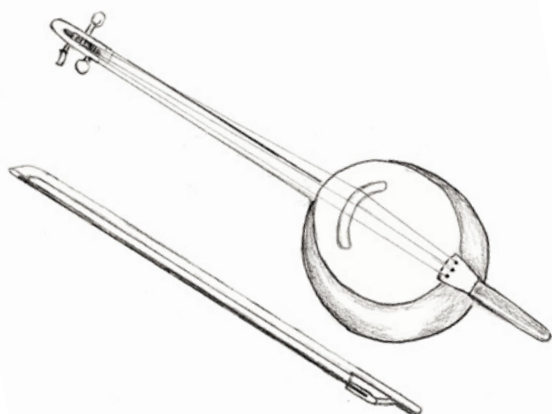
En **qanun** (udtales kanun) er også et strengeinstrument, der ofte er med i et takht-ensemble. Det er en slags liggende kasseharpe, med en masse strenge. Qanun'en ligger ned på skødet af musikeren, og han eller hun spiller på strengene med plektre, der er formet så de kan sidde fast på fingerspidserne af sig selv.

Der er også en **nay** i et takht-ensemble. Det er en fløjte af træ, som man spiller på ved at blæse skråt ned i den. Den er svær at få lyd ud af, for den luft man blæser ud af munden skal have en helt bestemt vinkel, for at fløjten overhovedet vil sige noget!

Der er et strengeinstrument mere i takht-ensemblet. Det bliver spillet på med en bue. I dag er det oftest en violin. I gamle dage var det en rebab eller en kamanche, en slags violin på en stang. Rebab'ens krop er en lille træskål med skind over åbningen. Skålen og skindet forstærker lyden, når man spiller på strengene med buen. Rebab' en står på låret eller mellem musikerens ben, når han eller hun spiller.

Trommer og andre percussioninstrumenter er der også i ensemblet. Der er en darabuka, som er en tromme med form som en pokal, og som ofte har meget smukke mønstre på siden. Den kaldes også en doumbek. Percussionisten sidder med den under den ene arm og spiller på den med hænderne. En darabuka har en klar, høj lyd. Og så er der riqq'en, en tamburin med skind på. Den holder man på siderne med begge hænder og spiller på med fingrene på skindet og på de metalskiver, der sidder i siderne.

Musik og instrumenter på rejse

Mange af de instrumenter, der er nævnt i forbindelse med takht-ensemblet bliver også spillet i andre lande. Oud'en og qanun'en er f.eks. også meget udbredt i tyrkisk musik og nay-fløjten spilles også i kurdisk, tyrkisk og persisk musik. Ligesom der findes nogle af de samme instrumenter rundt omkring i både Mellemøsten, Nordafrika, Vestasien og Balkanområdet, er der også nogle melodier og sange, der har rejst vidt omkring og krydset mange landegrænser. F.eks. denne melodi, som findes i mange forskellige versioner. Både på Balkanhalvøen, i Nordafrika og i Mellemøsten - og sikkert mange andre steder. Denne version er fra Jordan og hedder "Ghazali".

Ghazali

Traditionel sang på arabisk efter Tala Kayyali.

Dm Gm Dm C Dm

Gha - za - ly - gha - za - ly tab jor - hi tab

Dm Gm Dm C F

Gha - za - ly - gha - za - ly tab jor - hi tab

Dm Dm A7 A7

W el a - mar sa - la - ny ya 'a - yn - i bi - nus el - le - yl ou gab

Dm Dm C A Dm

W el a - mar sa - la - ny ya 'a - yn - i bi - nus el - le - yl ou gab

Mellemspil

Dm Dm Dm A

Dm Dm A7 Dm

||:Ghazaly ghazaly¹ / tab jourhy tab:||

||:W el amar salany ya 'ayni² /
bi nus elleyl ou ghab:||

Oversættelse:

Åh, smukke kvinde¹ / Mit sår er helet
Og månen trøstede mig, åh min skat²
Midt om natten, og forsvandt så

¹ Betyder bogstaveligt: min gazelle

² Betyder bogstaveligt: mit øje

Denne version er kendt i bl.a. Bosnien, Kroatien og Serbien. Kan I høre den har meget til fælles med “Ghazali”?

Anadolka

Sang på serbokroatisk efter
Lidija Dokuzović og bandet Afion

Dm (F) Gm Dm Gm (C) Dm (F)

Oj - de - voj - ko An - na - dol - ko bu - di mo - ja ti - i

Dm Dm C A A

5 ja ću ce - bi se - v - da - lin - ke pje - sme pje - va - ti

Gm A Dm

9 1. 2.

pjes - me pje - va - ti

Oversættelse:

||:Oj devojko, anadolko, budi moja ti:|| ||: Oh, pige fra anatolien, bliv min :||
||:Ja ću cebi sevdalinke, pjesme pjevati :|| ||: Jeg vil synge dig sevdalinksange¹

Udtale: ć udtales “tj”

¹Sevdalinka-sange er smukke, langsomme, ofte længselsfulde sange, fra området Bosnien, Kroatien, Serbien, Makedonien og Montenegro.

Dette er første vers af sangen, der har rigtig mange vers. Den fulde version kan findes på www.lyricstranslate.com. Versioner af sangen med bandet Afion kan findes på www.youtube.com (søgeord: afion, anadolka)

Harmonisering og opbygning

Den klassiske musik fra Mellemøsten, Nordafrika og Vestasien er oprindeligt mest fokuseret på melodien og har ikke nogen akkordbund, som når vi f.eks. synger en sang og læreren spiller akkorder til på klaveret. I stedet spiller alle instrumenter melodien, ja, selv perkussioninstrumenterne følger nøje melodiens tonelængder og pauser. Samtidig er det ikke *helt* den samme melodi, instrumenterne spiller, for hver musiker laver sin egen version, tilsætter nogle ekstra noder og krøller. Det hedder heterofoni på musikvidenskabssprog. Det er anderledes end måden en melodi bliver arrangeret på i symfoniorkestermusik. Her er der måske én instrumentgruppe, f.eks. violinerne, der spiller melodien, mens de andre instrumenter spiller noder, der akkompagnerer melodien, d.v.s. sammen danner akkorder, der passer til melodien.

Improvisation

Improvisation, kender I det begreb? Det betyder, at man både komponerer og spiller musikken samtidig; man finder på musikken på stedet og har den ikke skrevet ned på noder. Det er også en meget brugt måde at lave musik på i arabisk, tyrkisk og persisk klassisk musik. Ofte starter et nummer med at ét af instrumenterne, f.eks. nay-fløjten, spiller en lang, smuk improvisation. Det hedder en taqsim. Resten af ensemblet lytter godt efter, for de ved de skal spille med, når de kan høre nayspilleren begynder på den melodi, de har aftalt de skal spille.

?: kender I til improvisation i andre slags musik? F.eks. guitarsoloer i rock, free style battles i rapmusik, eller jeliernes musik (se også s. 26).

Aktivitetsforslag:

Lyt til et nummer med et klassisk takhtensemble. Spiller instrumenterne det samme? (De spiller heterofont, d.v.s. den samme melodi- og rytmestruktur, men med individuelle variationer).

Lyt til et stykke symfoniorkester- eller strygekvartet-musik. Er der nogen instrumenter, der har melodien, og hvad laver de andre imens? (De spiller homofont, d.v.s. der er en fremtrædende melodi, ofte hos én instrumentgruppe eller solist, mens resten af orkesteret spiller toner, der udgør et akkompagnement).

Lyt til et pop- eller rock-nummer. Hvem har melodien her? Hvilke roller har de andre instrumenter?

Toner, afstande og notation

Afstande mellem toner

Den afstand vi i musik kalder en oktav, d.v.s. den afstand, der er mellem 8 toner (f.eks. "A-B-C-D-E-F-G-A", eller "do re mi fa so la ti do"), består af 12 del-elementer, 12 halv-tonetrin. Altså 12 trin med lige stor afstand imellem, som trappetrin eller byggeklodser, der når de bygges ovenpå hinanden bliver til en afstand, der kaldes en oktav.

I arabisk, persisk og tyrkisk klassisk- og folkemusik er byggestenene i musikken lidt anderledes. Her er afstanden mellem tonerne i musikken nemlig ikke altid en hel eller en halv tone. Der er nogle toner, man faktisk ikke kan spille på et klaver, fordi de ligger *mellem* halvtonetrinene. De kaldes for mikrotoner, og hvis man ikke er vant til at lytte til dem er de rigtig svære at ramme.

Fordi der er mindre toneafstande i arabisk, persisk og tyrkisk musik kan man ikke nøjes med de to fortegn, # og b, vi har til at notere halve tone-trin med. Der er brug for at kunne vise mindre afstande. Det kan man gøre bl.a. med et omvendt b eller to sammenstående b'er med en skrå streg igennem halsene: \downarrow bb

Vidste I:

at den måde vi skriver noder på ikke er den eneste måde, man kan nedskrive musik på? Arabiske lærde skrev f.eks. melodier ned med bogstaver og tal for 1000 år siden. I kender måske også guitartabulaturer, der viser hvad man skal spille med tal, bogstaver og streger. Der er også mange steder, hvor man slet ikke skriver musik ned, men lærer den på gehør, d.v.s. man lytter og forsøger at synge eller spille det, man hører, indtil man har lært det.

Aktivitetforslag:

Spil en oktav og tal om, at toner kan have det samme navn og lyde "ens", men samtidig forskelligt: dybt eller lyst alt efter hvilken oktav, de spilles i.

Spil en kromatisk sekvens (halvtoner) på klaver eller guitar mens eleverne tæller med

og kigger på. Hvert halvtonetrin er én tangent eller ét bånd op eller ned.

Lyt til musik, der har mikrotoner (f.eks. klassisk arabisk musik, se evt. referencelisten).

Prøv at synge "mellem" halvtonetrinene: læreren synger for, eleverne intonerer efter lærerens tone.

Til læreren: Det er svært at intonere efter musik med mikrotoner fordi vore ører og hjerner er blevet vænnet til, at det, der ligger udenfor halvtonetrinene er falsk. Halvtonetrin er med andre ord de mindste delelementer, vi gennem at lytte til klassisk vestlig musik, pop og rock har lært er rigtige og rene. Nogle af de valgte sange fra Mellemøsten og Vestasien er derfor modificerede så de ingen mikrotonetrin har, da det givetvis vil være for udfordrende at få til at fungere i klasseundervisning i en dansk skolekontekst.

Her følger en ganske kort introduktion til **maqam**-begrebet. Det er lidt kompliceret at forklare, men nævnes her fordi det er centralt i arabisk, persisk og tyrkisk musik.

Når man improviserer eller skriver melodier inden for den arabiske, persiske, tyrkiske eller indiske klassiske musiktradition, er der nogle retningslinjer for hvilke toner, der bør være med. Det afhænger af, hvilken *maqam* nummeret er i. En *maqam* er det arabiske ord for en samling toner med bestemte afstande imellem, men det er ikke bare en skala som vi kender begrebet. For til hver *maqam* er der nogle bestemte retningslinjer for, hvilke toner der skal spilles

meget eller lidt og hvilke toner, der skal startes og sluttet med. Der findes mange forskellige *maqamat* (det hedder *maqam* i flertal på arabisk). På persisk er ordet for en *maqam dastgah*, på tyrkisk *makam*. Se også s. 33.

Tarab og ghazal

Her er to ord, der er vigtige når man taler om klassisk musik fra Mellemøsten, Nordafrika og Centralasien:

Tarab er en tilstand af musikalsk ekstase, hvor lytterne bliver opløftede, rørte og dybt bevæget af musik. Det er et vigtigt begreb i arabisk musik, hvor publikum også er en mere aktiv del af en koncert end f.eks. i vestlig opera eller symfonisk musik, hvor alle sidder ned og er helt stille. Andre steder, f.eks. I Mellemøsten, Nordafrika og Vestasien er der tradition for, at hvis man bliver bevæget af en sang er det helt i orden at give udtryk for det mens musikken er i fuld gang, og f.eks. råbe til musikerne at de spiller helt fantastisk.

Ghazal er en klassisk digteform i persisk og arabisk kultur. Rumi og Hafiz, to persiske digtere og mystikere, der filosoferede og skrev meget om livet, det at være menneske og om følelsen af kærlighed og længsel, var med til at udvikle ghazal-traditionen. De levede for mange, mange år siden, faktisk helt tilbage i det 12. og 13. århundrede efter vor tidsregning. De lavede mange digte om hengivenhed, inderlighed og om kærlighed til noget guddommeligt. Ghazal-digte af Rumi og Hafiz, og også mange andre poeter, er stadig meget populære i hele Mellemøsten, Iran, Afghanistan, Pakistan og Indien. Ghazal-digte fremføres nogengange som flotte, inderlige sange med percussion og strygere som

baggrund. Teksterne handler om hengivenhed og længsel til nogen, men deres navne nævnes ikke altid. Derfor kan nogle ghazal-digte både tolkes som spirituelle tekster, der handler om kærlighed til Allah, men måske også om kærlighed til et andet menneske.

Kapitel 4. Musik til højtider

Musik kan være en måde at markere en bestemt tid på året på, en tradition eller et ritual, d.v.s. noget helt bestemt man gør. F.eks. at synge bestemte sange når et nyt år begynder, når den mørke vinter er ovre, eller når det er midsommer.

I Danmark er der mange, der synger sangen ”Vær velkommen Herrens år”, når Rådhusklokkerne har slået tolv den 31. december, for at hilse det nye år velkommen. Og når det er midsommer, d. 21. juni, tænder vi et stort bål og synger Sct. Hans-sange for at holde ondskab væk, og fejre den lyse, lune sommer.

En gammel forårstradition

Sangen på næste side, Lepi Juro, er en gammel folkesang fra Kroatien. Den handler også om en helt bestemt dag. Nemlig den 23. april som er den dag, man fejrer forårets komme, glæder sig over at solen begynder at varme, planter spirer, græsset bliver grønt og alle dyrene kan komme ud på marken efter en lang vinter. I gamle dage var det faktisk den første dag bønderne lod deres dyr komme ud på græs. Bønderne bandt kranse af blomster og plantestængler, som de gav dyrene på, fordi de mente, at så ville dyrene være beskyttede mod sygdom og ulykke hele det kommende år. Om aftenen tænder man et bål, som I også kan høre i sangen.

Forskere mener traditionen med at holde denne forårsfest er så gammel, at den stammer helt tilbage fra før kristendommen blev den mest udbredte religion i området, for næsten 2000 år siden. Dagen fik da et nyt navn, nemlig Sct. Georgs dag, fordi præsterne i kirken ikke kunne lide, at befolkningen holdt

en forårsfest, der havde noget med de gamle religioner at gøre; folk skulle være kristne nu! Så navnet på dagen blev ændret, men nogle af skikkene, bl.a. at tænde et bål, blev ved med at være de samme. Sct. Georg er navnet på en kristen helgen, der siges engang at have dræbt en drage. Han er også den helgen, der beskytter landbrugsjorden, afgrøderne og dyrene på markerne.

Flerstemmig sang

I kender sikkert det at synge flerstemmigt, nemlig når der både er en melodi og en andenstemme, og måske også tredje- og fjerde-stemme. I flerstemmig sang fra Balkanlandene (Albanien, Bosnien-Hercegovina, Bulgarien, Kroatien, Makedonien, Serbien, Montenegro og Rumænien) er stemmernes toner nogle gange tættere på hinanden end i den musik, vi er vant til at høre i f.eks. vestlig pop, rock eller opera. Nogen synes måske derfor det skurrer lidt i ørerne. Sangen Lepi Juro på næste side har to stemmer, og to steder i sangen ligger de meget tæt; der er kun én tone imellem dem.

Aktivitetforslag:

Spil Lepi Juro på næste side eller Oj dodole på s. 28 på klaveret og bed eleverne række hånden op, når de kan høre, stemmerne ligger helt op ad hinanden

?: Kender I nogle sange, der synges i forbindelse med fejring af højtider? F.eks. Sct. Hans-sange, påske- og julesamler, sange i forbindelse med Nowruz (Persisk nytår), eller Eid-festen (Når ramadanen, fastemåned, ender for muslimer).

Lepi Juro

Traditionel kroatisk sang på serbokroatisk. Efter
Siri Iversen og Lidija Dokuzović
Arr. Anna Egholm Pedersen 2013

The musical score is written for voice and piano. It consists of two systems of staves. The first system has a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The melody is in the upper voice, and the piano accompaniment is in the lower voice. The lyrics are written below the notes. The second system starts at measure 6 and features a change in time signature to 2/4, then 3/4, and back to 2/4. The key signature remains one flat. The lyrics continue below the notes. Chord symbols are placed above the piano part: Dm, Dm, C, G in the first system; Gm, Dm, Cm, Dm, Cm, Dm in the second system.

Le - pi ju - ro kres na - la - že z devom ru - kom kres na - la - že Na Jur-
je - vo na - ve - čer Na - ve - čer, na - ve - čer

1. Lepi Juro
kres nalaže
z desnom rukom
kres nalaže
na Jurjevo navečer
navečer, navečer

2. Z desnom rukom
kres nalaže,
z levom rukom
venžec vija.
na Jurjevo navečer,
navečer, navečer

Oversættelse:

1. Smukke Juro
tænder et bål
Med hans højre hånd
tænder han bålet
På Sct. Georgs dag om aftenen
Om aftenen, om aftenen

2. Med hans højre hånd
tænder han et bål
Med sin ventre hånd
binder han en krans
På Sct. Georgs dag om aftenen
Om aftenen, om aftenen

Udtale: ž = zje, č = tje, r = rul med tungen

Droner

Andenstemmen i Lepi Juro starter med bare at være den samme tone, der gentages i flere takter. Det hedder en drone, når den samme tone holdes. Måske kender i en sækkepibe eller en drejelire, det er instrumenter, der både kan spille en melodi og holde en drone samtidig. De mest kendte sækkepiber er måske dem fra Skotland, som mænd i flotte, ternede kilte spiller på. Der findes faktisk sækkepiber over hele Europa, i Mellemøsten og i Nordafrika, både med én eller to droner, eller helt uden.

Sækkepibe- og fløjtespiller Merike Paberits fra Estland. Foto: Olivier Perrin

Lyden kommer ud af sækkepiben ved, at man puster luft i sækken, som sender luften ud gennem de rør eller piber, der er sat fast på den.

Et andet instrument, der er godt til at holde en drone er drejeliren, som var meget udbredt i Europa i middelalderen. Lyden kommer fra en skive, der drejes rundt med et håndtag, og som rammer nogle strenge. Der er både melodistrenge, som bliver trykket ned med tangenter, og en dronestreng, som bare ”spiller med” hele tiden.

Aktivitetforslag:

Lad halvdelen af klassen holde grundtonen, mens den anden synger en melodi (Lepi Juro, Oj Dodole på næste side eller kendt melodi, f.eks. Lille Peter Edderkop).

Spil Lepi Juro i F-dur i stedet for D-mol. Hvordan lyder det?

Tal eventuelt om akkorder og stemmeopbygning. Flerstemmig sang i vestlig klassisk musik, pop og rock er bygget over akkordens toner.

Tal eventuelt om fortegn, hvad løse fortegn ”gør” ved tonen (hæver eller sænker) og hvor lang tid de varer.

Tal om, at der findes forskellige måder at synge på og afprøv dem. Traditionel sang fra Balkanområdet er skarp og nasal, modsat f.eks. den måde danske kirkekor synger på. Se også s. 40 og samt referencer om sangteknik bagerst i hæftet.

Denne sang er en smuk bøn om regn fra Kroatien. Det er egentlig ikke en højtidsang, men sangen hører alligevel til nogle bestemte tider på året, nemlig foråret og sommeren. Når der i gamle dage var perioder med tørke og afgrøderne visnede på markerne, gik et optog af unge piger syngende igennem landsbyerne, pyntede med grønne grene og blomster. De blev kaldt for dodole-piger. Den pige, der var forrest, blev kaldt for doda. Ved hvert hus stoppede dodole-optøget, og folkene, der boede i huset, hældte vand ud over doda-pigen. Så håbede man det samme ville ske med landsbyens marker, at regnen ville komme og gennembløde dem. Dette er én af de sange, dodole-pigerne sang. Et let arrangement af sangen er at gentage takt 1-2 4 gange, herefter synge takt 9-10, og så omkvædet. Start meget stille og byg langsomt op til omkvædet.

Oj dodole

Traditionel sang fra de sydslaviske lande, efter Lidija Dokuzović og bandet Afion. Sangen er en forkortet version. Sproget er serbokroatisk.

Dm Dm

Oj do - do - le mi - li Bo - že oj do do do do le Na - ša do - da Bo - ga mo - li

Dm Dm

4
oj do do do do le Sit - na ki - ša da za - ro - si oj do do do do le

Dm Gm Dm Dm Gm

7
Na - ša pol - ja da na - to - pi oj do do do do le I da ro - di nam pše - ni - ca

C Dm Gm Dm Gm Dm F Dm/A Dm

10
do - o Do do Do do - o

Omkvæd
(F/a)

Oversættelse:

Oj dodole mili Bože / Oj do do do dole
 Naša doda Boga moli / Oj do do do dole
 Sitna kiša da zarosi / Oj do do do dole
 Naša polja da natopi / Oj do do do dole
 I da rodi nam pšenica / Do - o

Åh dodole, kære Gud / Åh, do do dodole
 Vores doda beder dig, vor Gud / Åh, do do dodole
 Lad støvregnen falde / Åh, do do dodole
 Gennemblød vore marker / Åh, do do dodole
 Så vores hvede kan gro / Do - o

Udtale: ž = zje, š = sje, c = tsj, r = rul med tungen

Nowros

Kender I mon Nowros? Det er en fejring af det nye år, som også kaldes persisk nytår. Traditionen stammer fra det gamle Persien, et stort område i Vestasien, der i dag er delt op i Iran, Afghanistan, Tadjikistan, Turkmenistan, Azerbaijan, Armenien, Pakistan, Irak, og dele af Indien og Tyrkiet. Nowros fejres i dag også mange andre steder verden over hvert år når det er forårsjævndøgn, d.v.s. når dag og nat er lige lange. Det er omkring d. 21. marts.

Der er forskellige måder at fejre Nowros på og hilse foråret velkomment. Nogle familier gør deres hjem grundigt forårsrent, rydder op, lufter ud og vasker vinduer. Mange familier dækker et smukt bord i stuen. Det kaldes **haft sîn**-bordet, og der skal være 7 ting på, der starter med bogstavet sîn i det persiske alfabet. Hver ting symboliserer noget, d.v.s. de står for noget andet end de lige er. F.eks. kan der på et haft sîn-bord være æbler, der symboliserer sundhed og skønhed, karse eller spirende hvedekerner der symboliserer nyt liv og genfødsel, eddike, der står for alderdom og tålmodighed, hvidløg, der symboliserer

sundhed og medicin, sumak-bær, hvis røde farve symboliserer morgenrøden og starten på en ny dag, tørret frugt fra senjed-planten, der symboliserer kærlighed, og hvedegrød, der symboliserer rigdom og overflod. Nogen har også en guldfisk i en bowle, den symboliserer liv, smukt malede æg, der symboliserer frugtbarhed, og en guldmønt, der symboliserer velstand. Der kan også være et spejl, der symboliserer at se på himlen og også ind i sig selv, og to levende lys på hver side af spejlet. Lysene symboliserer oplysning, lærdom og ild.

Nogle familier har også en bog liggende på bordet, enten en koran eller en digtsamling af en af de store, kendte persiske digtere. F.eks. Hafiz, der har skrevet mange smukke digte, og stadig er meget kendt og elsket, selvom det er flere hundrede år siden han levede i Iran. Inde i bogen har de voksne måske lagt nye pengesedler, som bliver givet til børnene i Nowros-gave. Mange går også på besøg hos deres familie for at ønske et godt Nowros og hygge sig og spise sammen.

Vidste I:

- at mange af de ord vi bruger i dag i det danske sprog er persiske. F.eks. ordene fersken, pyjamas, sandal og sukker (Kilde: www.middleeast.dk/side/190)
- at musikforskere mener guitaren stammer fra det gamle Iran. Måske er guitarens forfader faktisk det persiske instrument *tar* (et strengeinstrument med en lang hals med bånd, lidt som på en guitar).

Denne sang, "Mulla Mamad Jan" synger afghanere nogen gange når det er Nowros. Den hedder også "Beya ke borem ba Mazar", som betyder "Lad os gå til Mazar". Mazar, eller Mazar-e Sherif er en by i den østlige del af Afghanistan. Her samles mange mennesker hvert år for at fejre Nowros og opleve Gul-e surkh-festivalen; de røde blomsters festival. Hele byen bliver pyntet med vilde, røde tulipaner og flotte, røde valmuer, der vokser omkring Mazar, og folk mødes i parkerne for at beundre dem og ønske hinanden et godt nytår. På persisk siger man "sale no mobarak"!

Mulla Mamad Jan

Traditionel afghansk folkesang efter Mirwais Fedai og Edris Belal. Teksten er på dari, der er det ene af de to officielle sprog i Afghanistan. Det andet er pashto.

Chord symbols: Dm, Gm, Dm, C, F, F, F, C5, Bb, Eb, Eb, Eb, Bb, Cm, Gm, F, (C), Bb, F, Eb, Dm

Lyrics:
 Be - ya - a ke bo-rem ba ma - zar Mul - la Ma - mad Jan
 sail - e - e gul - e - e la - la zar wah wah dil - bar jaan
 sail - e - e gul - e - e la - la zar wah wah dil - bar jaan
 Beya ke - e bo - rem ba ma - zar Mul - la Ma - mad Jan

Oversættelse:

Beya ke borem ba mazar, Mulla Mamad Jan
 ||:Sail-e gule lala zar, wah wah dilbar jan :||
 Beya ke borem ba mazar, mullah mamad jan
 Sail-e gule lala zar, wah wah dilbar jan

Lad os gå til Mazar, kære Mulla Mamad
 ||: For at se på alle tulipanmarkerne,
 min elskede :||

Boro ba yaar bego, yaar tu aamad
 ||: Gul e nargis khareedar tu amad:||
 Boro ba yaar bugo chashm tu roshan
 Aman yaar e wafadaar tu amad

Fortæl min kæreste at hans elskede er kommet
 ||: Blomsterbæreren er her :||
 Sig ham med klare øjne
 Din trofaste elskede er her

Kapitel 5. Drømmeviser

Ah. Musik kan gøre os helt afslappede. Nogle mennesker sætter musik på stereoanlægget, som de synes er særlig dejligt at lytte til, når de rigtig vil slappe af efter en travl dag på arbejdet eller i skolen. Måske kan musik endda være noget, der får os til at sove. Der findes i hvert fald mange vuggeviser rundt omkring i verden, sange som forældre eller barnepiger har sunget for at få børn til at falde i søvn. Her er en kendt vuggevise fra Tyrkiet.

Dandini, dandini, dastana

Traditionel tyrkisk vuggevise

Tekst og oversættelse efter Ali Gurcan Ozkil

p D D Gm D D Cm
 Dan - di - ni dan - di - ni da - a - sta - a - na da - na - lar gi - r - mi - iş bo - sta - na

Cm D Cm D D Cm D
 5 kov bo - stan - chi - da - na - yhi ye - me - sin la - ha - na - yi

ppp
 9 hu - hu - hu - hu hu - hu - hu - hu

1. Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Huuu huuu huuu

2. Dandini dandini danadan

Bir ay doğmuş anadan

Kaçınmamış yaradan

Mevla korusun nazardan

Huuu huuu huu hu

3. Dandini dandini danayı

Kaplarımız kalaylı

Kızım konak gelini

Oğlum olsa saraylı

Huu huuu hu hu

4. Dandini dandini dastana

Benim oğlum onaylık

On olmasın beş olsun

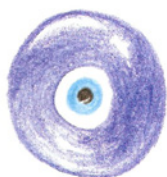
Güzellere eş olsun

Eee eee eee

Udtale: ı = id (blødt d som i "glid"), ş = sch, ğ = gj

1. Dandini dandini dastana
Der går kalve rundt på marken
Gårdkone, driv dem væk
Så de ikke spiser al salaten
Sh-sh-sh-sh

2.
Dandini dandini danadan
Månen er født af moderen
Som Gud har givet stor skønhed
Gud forbyd at det onde øje¹ kastes på hende
Sh-sh-sh-sh

¹ Ordet nazardan betyder at "det onde øje (nazar) kastes", d.v.s. at noget eller nogen forbandes. En blå glasperle, som den ovenfor, symboliserer et øje, og er en slags amulet, der beskytter mod onde øjne, misundelse og dårligdom.

3. Dandini dandini danayli
Vore gryder er tinbelagte²
Jeg håber min datter bliver
brud på en herregård
Hvis det bliver en søn
håber jeg han kommer til at
bo i sultanens palads
Sh-sh-sh-sh

²Det betyder at de er gode

4. Dandini dandini danayli
Min søn er 10 måneder gammel
Gid han blot var 5 måneder og ikke 10
Jeg håber han vil blive gift med en smuk dame
Sh-sh-sh-sh

Aktivitetsforslag:

Tal om teksten, f.eks. hvad en sultan er og hvorfor sangeren håber, at hendes datter bliver gift med nogen på en stor gård.

Tal om og afprøv dynamik, stemmens kunnen og forskellige klange. Syng f.eks. skarpt, kraftigt og stakkeret eller med blød stemme og sammenbundne ord. Hvad mon virker bedst, hvis man skal få nogen til at slappe af?

?:

Kender I nogle vuggeviser? (f.eks. "Solen er så rød mor", "Den lille Ole med paraplyen", "Bamses godnatsang" eller "Thula Thul" på s. 44) Hvor har I lært dem? Hvordan mon man skal synges hvis man vil have nogen til at sove? Hvad skal teksten handle om? Hvordan skal musikken være? Er der bestemt musik eller en bestemt sang, I synes er afslappende? Er der noget musik, der ikke er afslappende?

Skalaer

Meget musik vi kender er skrevet med toner fra en dur- eller mol-skala. Et eksempel på en sang i dur er ”Dejlig er den himmelblå” eller ”ABC-sangen”, og et eksempel på en sang i mol er ”Jeg har fanget mig en myg”.

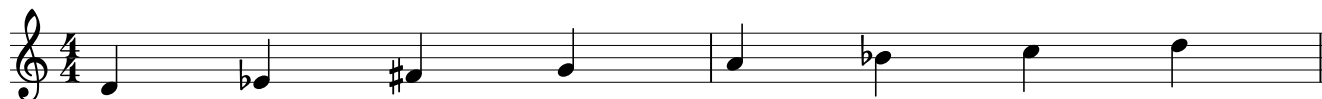
En skala er en række af toner, der er bestemt afstand imellem. Mange af os synes måske at melodier i dur er ”glade”, de lyder mere muntre end sange og melodier i mol. I f.eks. film og computerspilsmusik bliver musik i mol ofte brugt til at understrege, at nu sker der snart noget sørgeligt eller farligt.

?: Kender i melodier i dur? Kender i melodier i mol? Synes I der er forskel på mol og dur? Hvorfor?

Andre skalaer

Dur og mol er de skalaer, der er de mest brugte i klassisk, pop og rockmusik fra Europa og Nordamerika. Men der findes mange andre skalaer. Melodien Dandini, dandini dastana på s. 31 er f.eks. hverken i dur eller mol, som vi kender det i danske sange. Den er skrevet med en sammensætning af toner, der er meget brugt i både græsk, tyrkisk, arabisk, jødisk, persisk musik og også flamencomusik. I tyrkisk og arabisk musik hedder den maqam hijaz nahawand, og på hebraisk freygish.

Maqam hijaz nahawand med d som starttone

Aktivitetsforslag:

Spil eller syng en dur og harmonisk molskala og snak om hvordan de er bygget op:

Toneafstand i dur:

1 - 1 - 1/2 - 1 - 1 - 1 - 1/2

Toneafstand i (harmonisk) mol

1 - 1/2 - 1 - 1 - 1/2 - 1 - 1

Toneafstand, hijaz nahawand:

1/2 - 1 1/2* - 1/2 - 1 - 1/2 - 1 - 1

*Forstørret sekund

Træn at skelne mellem mol og dur: Spil en enkelt akkord eller en kadence (f.eks. C – am – F – G7 – C) og få børnene til at løbe til højre side af klassen, hvis de synes den slutter i dur, eller venstre side, hvis de mener det er mol. (Øvelse gengivet frit efter Gerd Gade Crone Kristiansen og Tine Kær).

Øv maqam hijaz nahawand ved at lave call-response: læreren starter, synger små sekvenser, klassen svarer. Herigennem kan også gehørs-indlæring og improvisation afprøves og trænes: læreren og/eller eleverne kan finde på små melodi-sekvenser på stedet.

Se evt. s. 23 for en kort beskrivelse af maqam-begrebet.

- og et par sange om at drømme om at være noget andet

Der er mange sange, der handler om at drømme og om at være en anden end man egentlig er. F.eks. en sømand på vej over havet, et lillebitte dyr eller et snefnug, der kan flyve højt oppe i luften. Denne sang handler om at have et skib, der kan sejle til fjerne egne efter luksusvarer. Men man må passe på ikke at dø af tørst på havet!

Babouri rayeh, rayeh

Traditionel sang på arabisk, kendt i bl.a. Palæstina og Irak. Tekst og oversættelse efter Alex Hakim

F C
 Ba - bou - ri rayeh rayeh ba - bou - ri yaeh ba - bou - ri
 Bb C F F
 4 mha - m - el su - kar ou cha - i Ba - bou - ri rayeh rayeh ba - bou - ri
 C Bb C F Bb
 7 yaeh ba - bou - ri mha - m - el su - kar ou chai ba - bou - ri rayeh A' - la Bei -
 Gm C C/E 1. F 2. F
 11 rut ray - eh yi - jib mir - jan ou ya - qout Ba - bu - ri qout A - la a
 F Gm Bb C D.C. al Fine
 15 bad ya ha - bi - bi rah a mou - t yal - lah il - haou - ni shir - bit may

||: Baboury rayeh, rayeh / Babouri Jaye
Babouri mhamel / Sukar ou chai :||

Min båd er på vej / Min båd sejler væk
Min båd bringer / sukker og the

||: Babouri rayeh A'la Beirut
Rayeh Yijib Mirjan ou Yaquot :||

Min båd sejler til Beirut
For at hente koraller og rubier

Ala abbad ya habiby / Rah a amout

Til de fjerne egne, min elskede
jeg dør snart

Yallah ilhaouni / Shirbit mai

Kom, følg mig / med noget vand

Ha sisan

Traditionel børnesang på arabisk, kendt i bl.a. Libanon, Palæstina og Syrien. Tekst og melodi efter Alex Hakim. Gendigtning af teksten: Anna Egholm Pedersen

Ha si - san (klik klik) sho hi - win (klik klik) am bee -
doo - roo haw - ala in - hom mab - soo - tin (klik klik)

1. Ha sisan (klik, klik)
sho *hilwin*(klik, klik)
am beedooroo *hawala*-inhom
mabsootin (klik, klik)

2. Sheerbo may (klik, klik)
alo *khay* (klik, klik)
rafao-rashom shacaroo rabhom
mamnoonin (klik, klik)

3. Libsoojdid (klik, klik)
achinhoo aid (klik, klik)
Killit-hom farhanin oo
mabsootin (klik, klik)

1. Kyllinger (klik, klik)
søde små (klik, klik)
Danser i en cirkel,
glade rundt de gå (klik, klik)

2. Drikker vand (klik, klik)
Siger ”khay” (klik, klik)
Løfter hovedet mens de takker
deres Gud (klik, klik)

3. Kyllinger (klik, klik)
klæ´r sig på (klik, klik)
Glade skal de alle hen
til festen gå (klik, klik)

Udtale: ”Klik” = smæld med tungen i ganen, som om man skal hylpe på en hest, *h* = tør hals-lyd

Versefødderne i vers 2 og 3 skal tilpasses den nedskrevne melodi. Hør evt. eksempler på sangen på nettet (søg f.eks. på ha sisan på www.youtube.com)

Hakedi misku

Kurdisk børnesang på dialekten kurmanji.
Tekst, oversættelse og melodi efter Layla Ali

Bm Bm Bm Bm

Ha-ke-di mis - ku de-ke-di mis - ku ha-ke-di mis - ku dek - de mis - ku

D G Bm G

do de-sje me - ni ha - ne has - ku do de-sje me - ni ha - ne has - ku

Oversættelse:

Hakedi misku / dekedu misku
Hakedi misku / dek di misku
Do desje meni / hane hasku
Do desje meni / hane hasku

Hakedi lille mus / dekedu lille mus
Hakedi lille mus / dek lille mus
Hader at spise gammelt brød
Hader at spise gammelt brød

Ez befrim

Traditionel kurdisk sang på dialekten kurmanji.
Efter Layla Ali og Parshank Saed

C C F C F C C

Ez bef-rim bef - rim bef - rim e le-le Nar le - le Nar ez bef-rim

F Dm C C F C

bef - rim bef - rim le - le Na - r tu de - l - a - li

Oversættelse:

Ez befrim, befrim, befrim
E lele Nar, le le Nar
As befrim, befrim, befrim
E lele Nar, tu delali

Jeg flyver, flyver, flyver*
hen og taler med Nar (navnet på en pige)
Jeg flyver, flyver, flyver
hen og taler med Nar, min snuske
*(en variation med "Ez berf im" findes også,
det betyder "jeg er sne")

Aktivitetforslag: En god rytmeøvelse er at klappe denne rytme : 4/4 | ♩ ♩ ♩ | ♩ ♩ ♩ |
og samtidig synge sangene på denne side. Klassen kan evt. deles op. Del evt. rytmen op i
8-dele (og tæl "1-2-3, 1-2-3, 1-2", eller sig "ti-ke-de, to-ke-de, ta-ke").

Kapitel 6. Jelier

I Vestafrika findes en særlig gruppe af musikere, der i deres sange fortæller om historiens store helte, kommenterer på, hvad der sker rundt omkring i samfundet og synger lovprisende sange for dem, de arbejder for. De kaldes griots (udtales "grio") på fransk, eller jelier (udtales "djælier") på sproget malinke, der tales i området.

Jelieerne tilhører en bestemt kaste af musikere. En kaste er en gruppe, man bliver født ind i, som er med til at bestemme, hvad man skal lave som voksen. Man kan sige, at jeliernes arbejde går i arv fra deres forældre. Forældrene lærer børnene gamle sange og historier og lærer dem at spille, synge, fortælle eventyr og optræde som et arbejde.

Jelier har i mange århundrede spillet på instrumenterne kora, balafon og ngoni.

Kender I mon en kora? En kora er et instrument med en lang hals med strenge på. Dens krop er bygget af en stor, halv kalabasfrugt, der er tørret, så skallen er helt hård. Den ligner nærmest en stor skål med et stykke tyndt skind spændt hen over. Dens hals er et langt, slankt stykke træ, og 21 strenge af nylon når helt fra toppen af halsen helt ned til kanten af kalabassen. Strengene er bundet fast i bunden af kalabassen, og sat fast med læderstrimler på halsen i den anden ende. Jelian kan rykke lidt op og ned med strengene på halsen, og derved stemme dem.

Moderne koraer har nogen gange en stemmeskrue ved hver streng, ligesom en guitar, som man kan dreje på for at sørge for at strengen har den helt rigtige tone.

Jelien står eller sidder med koraen mellem sine ben. Med lillefinger, ringefinger og langefinger holder han eller hun fast i koraens to håndtag, og spiller på strengene med tommel og pegefingre, næsten som en harpe.

Joel Sebungo fra Uganda og Senegal spiller på en kora. Foto: Anna Egholm Pedersen

Jelierne spiller også på balafoner. Har I hørt om sådan nogen? En balafon er en slags xylofon: en ramme med træstave på, der spilles med små køller. Under træstavene er der små, hule kalabasser, der forstærker lyden fra træstavene, når man slår på dem.

?: Kender I andre instrumenter, der ligner en balafon? (f.eks. en marimba fra sydamerika, musiklokalets xylofoner, vibrafoner).

Det tredje instrument, som jelierne har brugt i mange hundrede år, er ngonien. Ngonien er et aflangt strengeinstrument med en krop i udhulet træ. Den er dækket med skind, næsten som en lav tromme. Ngonien har også en hals i træ, og mellem 4 og 7 strenge, lavet af fiskesnørre. De er sat fast med læderstrimler,

der kan hives i og drejes på for at stemme ngonien. Den spilles på ved at lave fingerspil, som på en banjo. Der er faktisk nogen musikforskere, der mener, at ngonien er forfaderen til banjoen, også fordi en banjo ligesom ngonien har skind på oversiden.

Ngonispiller fra Mali. Foto: Nenad Kovačić

Jelier i gamle dage og nu

I gamle dage, før Frankrig i slutningen af 1800-tallet overtog styret af landene i Vestafrika, arbejdede jelierne for kongerne i de mange kongedømmer, der var i området. Her underholdt de hofferne med historier, sang lovprisende sange om kongen og hans familie, og var nogen gange med på råd som kongens fortrolige rådgiver. Til gengæld for sine smukke sange og loyalitet gav kongen jeliemad, tøj, måske endda et hus, eller en slave til at varte ham op.

I dag eksisterer nogle elementer af jelitraditionen stadig. Jelierne kommer og spiller når der rigtig skal være fest; til bryllupper, jubilæer eller navngivning af små børn. Nu har de også bands med trommer, elbas, elguitarer og synthesizers, spiller koncerter og laver CD'er, og blander gamle sange med popmusik. Nogle jelier laver også stadig hyldestsange som i gamle dage, de er gode til at lave rosende tekster, der f.eks. lovpiser dem, der ansætter dem til at spille. Og så er jelierne stadig gode til at huske og fortælle historier og legender.

I Vestafrika har der ikke været tradition for at skrive historien ned på papir indtil for få hundrede år siden, ligesom kristne munke har gjort det i Europa eller muslimske historikere og filosoffer har gjort det i Nordafrika og Mellemøsten. Så jelierne har haft en vigtig rolle som en slags levende, omvandrende historiebøger. Uden dem havde vi måske ikke vidst særlig meget om, hvordan det var at leve i f.eks. Mali for flere hundrede år siden. Vi havde måske heller ikke vist noget om Sundiata Keita, som I nu skal høre om.

Legenden om Sundiata

Én af de allermest kendte historier, som jelierne fortæller og synger om, er historien om Sundiata Keita.

Sundiata var en lille, svagelig dreng, med et handicap der gjorde, at han ikke kunne gå rigtigt. Da han blev født blev det spået, at han ville blive en stor og mægtig hersker. Det vidste han bare slet ikke noget om som barn. Han boede i den del af Vestafrika, der nu hedder Mali sammen med sine forældre. Faren havde ikke bare giftet sig med Sunjatas mor, han var også gift med to andre koner, og de drillede Sundiata og hans egen mor noget så grueligt med, at hun var grim og Sundiata var en krøbling. En dag blev han så rasende over at høre på de fornærmende kommentarer, at han med stor anstrengelse rejste sig op – og kunne gå! Men drillerierne holdt ikke op, og da faren døde rejste han afsted med sin mor og små søskende. De rejste rundt i mange år, og kom til sidst til at bo hos kongen, der herskede over kongedømmet Mema. Kongen beundrede Sundiata fordi han var en klog, ydmyg, loyal og modig ung mand. Så en dag gik en af nabokongerne i krig mod det folk, Sundiata var vokset op blandt, og nu blev der sendt bud efter hans hjælp. For ifølge profetien ved hans fødsel kunne han måske være den store helt, der kunne redde dem alle sammen.

Kongen af Mema lånte straks Sundiata en hel hær, og Sundiata drog af sted. Han kæmpede bravt, overvandt fjenden og blev den allerførste kejser af det, det kom til at hedde det maliske imperium. Det strakte sig over et kæmpe område: over landene Gambia, Guinea, Senegal, Mali og også dele af Burkina

Faso, Mauritania og Niger. Emperiet var samlet i næsten i 300 år, fra omkring år 1320 til omkring år 1600. Se dét er en rigtig heltehistorie!

Jelier og jelimussoer

Det har hidtil mest været sådan, at kvindelige jelier (også kaldet djelimusso/jalimuso) har sunget, mens mandlige jelier både sunget og spillet instrumenter. Nu er kvinderne også begyndt at spille instrumenter, f.eks. kora og trommer, som I kan se på næste side.

?: Kender I nogle instrumenter, som det mest er drenge - eller piger - der spiller? Eller genrer, som I synes er mere for piger end for drenge? Hvorfor tror I mon det er sådan? (Tal f.eks. om trommer, elguitar, tværfløjte, korsang)

Sangstil og struktur

Mange af jelierne synger med en skarp stemme. Det er som om lyden bliver lavet i næsen, så den bliver tæt og lidt skærende, i modsætning til den mere bløde og runde klang, som vi hører når kor i Danmark synger danske årstidssange eller salmer.

Aktivitetsforslag:

Afspil en dansk sang og en jeli-sang og lyt efter forskelle i måden, stemmen bruges på.

Er det anderledes end når I f.eks. synger i musiktimerne? Hvordan? Er det anderledes end måden [en populær sanger blandt eleverne] synger på? Hvordan? Er det anderledes end opera eller salmesang i kirken? Eller er det anderledes end arabisk pop, eller bulgarsk korsang?

Leg med forskellige måder, stemmen kan lyde på som call-response. Stå i en rundkreds; læreren tæller for, og alle har pulsen i benene. Kan evt. fungere som opvarmning. Formatet kan være:

- Læreren synger for, f.eks. "la la la - a", eleverne gentager.
- Læreren starter, eleverne svarer, og forsangerrollen går herefter på skift mellem eleverne.

Udforsk f.eks.:

tonens tekstur: blød, eller opera-agtig med vibrator, eller skarp, vrængende, ornamenteret, ru, hæs

tone-register: høje lyde, dybe lyde; fra høj til dyb og omvendt

dynamik: fra lav hvisken til høj råben

(Se henvisninger bagerst i bogen til materialer omhandlende måder at synge på)

Ornamenter og improvisation

Der kan være mange ornamenter eller små krøller på melodien, når en jeli synger. I stedet for kun at synge selve sangen, putter jelierne ekstra toner på, for at gøre den ekstra spændende og flot. Det er ikke noget, der er skrevet ned på noder, eller aftalt på forhånd, jelierne improviserer, d.v.s. de finder på det på stedet, mens de synger.

Strukturen, d.v.s. måden sangene er opbygget på, har også noget at gøre med improvisation. Det er nemlig ofte sådan, at jelian improviserer meget i sine sange. F.eks. over historien om Sundiata Keita. Indimellem vender jelian så tilbage til en bestemt lille melodi- og tekst-stump, som man kan kalde et tema eller et omkvæd.

?: Kender I anden musik, hvor der improviseres? (F.eks. jazz, guitarsoloer i rock, free style rap, klassisk arabisk musik, se s. 22).

Kender I anden musik, hvor musikerne kommenterer på samfundsforhold, og synger heltekvad (F.eks. barden eller skjalde i middelalderens Europa, rappere eller protestsangere).

Kender I nogen sange, der er fortællinger om historien – som måske er sande, eller måske eventyr? Måske nogen, der handler om Danmarks historie? (F.eks. sagnkongen Kong Skjold, som Grundtvig har skrevet om i sangen “I gamle dage, det var engang”, og Johannes V. Jensen har skrevet om i sangen “Lysfyldt morgen til marven kold”).)

Balafonspiller fra Mali. Foto: Martin Tursic

Trommespiller fra Mali.
Foto: Martin Tursic

Aktivitetsforslag:

Skriv en hyldestsang eller rap til læreren/din bedste ven/din familie (enten på en kendt melodi f.eks. “Jeg ved en lærkerede” eller over et groove, som læreren spiller)

Genfortæl en kendt historie, f.eks. Klods Hans. Lav en tekst, der passer til en kendt melodi, eller rap den. Gør det evt. i grupper. Få hele klassen til at synge/rappe med på omkvædet.

Denne sang er en fin hyldestsang fra Uganda i Østafrika. Børnene synger den mens de leger, og med sangen takker de deres forældre for, at de har passet på dem.

Tulimukakiiko

Traditionel børnesang fra Uganda
Musik, tekst og oversættelse efter Joel Sebungo

Tu tu dde tu - li - mu - ka - kii - ko twe bu - zza tu - na ba - wa - kki
a - ba - za - dde a ba - tu - ko - le - dde e - bi lun - gi e bi - yi - ri - dde
bwo ba - ngao sa - bba ka - ton - nda ne maaa mao mu sa bi - ra - nga
e - ya ku wa e - bbe re - noli yo - nka o - ku tu - ssa ku - ze ku - ze - mu

1. Tu tu dde tulimukakiiko
twe bu zza tuna bawakki
a ba za dde abatu kole dde
e bi lungi ebi yiti ridde

2. Bwo banga o sabba katonda
ne maa ma o musa biranga e ya ku
wa ebbe renoli yonka
o ku tu ssa bwo ku ze ku ze mu.

Oversættelse:

1. Vi er samlet her og tænker på
hvad vi kan give vores forældre
som har opdraget og passet på os

2. Når du beder,
husk at bede for din mor
Hun er den, der har født dig
og givet dig livet

Kapitel 7. Sange fra Sydafrika

Mange lande i verden har været koloniseret, d.v.s. styret af andre lande. Det gælder også næsten hele det afrikanske kontinent, der har været regeret af lande i Europa. Nu er de afrikanske lande heldigvis blevet selvstændige. Men man kan stadig høre spor i musikken efter kolonimagterne, og også efter de missionærer, der kom fra Europa.

Missionærer var nogen, der rejste ud for at gøre befolkningsgrupper i andre dele af verden kristne. De havde instrumenter og grammofoner med i deres bagage, som de spillede på og lyttede til i deres nye hjem. F.eks. fløjter af metal, violiner, harmonikaer, trædeorgler, guitarer og saxofoner. I de kirker, de kristne missionærerne byggede, blev der sunget salmer, nogen gange i kor med flere forskellige stemmer. De mennesker, der boede i landene i forvejen, begyndte at spille og synge den nye musik. Men de skabte også deres egen musik, blandet af de nye instrumenter og måder at arrangere musik på som var kommet til, og de rytmer og sangtraditioner, der allerede fandtes i området. Det skete f.eks. i Sydafrika, et kæmpe land i den sydlige del af det afrikanske kontinent, der i mange år har været koloniseret af Holland og Storbritannien.

Kormusik i Sydafrika

I Sydafrika er der en tradition for at synge i kor med flere stemmer. Men det er ikke som de skole- eller kirkekor, vi kender fra Danmark, hvor sangerne står helt stille med et nodehæfte i hænderne, og kigger på dirigenten eller ned i noderne. Nej, her er det helt normalt at synge uden noder og bevæge sig mens man synger, f.eks. at bevæge armene til musikken, eller gå frem og tilbage på en række, nærmest som en dans.

På næste side er der en smuk vuggevise på sproget zulu. I kan prøve at gå rundt til rytmen i sangen, mens I synger. Hvad synes I man kan gøre med armene for at de passer til musikken?

Festklædte zulukvinder til forlovelsesfest i provinsen KwaZulu-Natal, Sydafrika. Foto: Sarah Forechammer

?: Ved I hvad en grammofon er? Kender I andre måder, man kan optage og transportere musik på? (Kassettebånd, CD, minidisc, MP3, i gamle dage optog man lyd på voksruller). Ved I hvad salmer er? Kender I nogle? Kender I andre religiøse sange? Ved I hvem, der koloniserede Afrika? (Belgien, England, Frankrig, Italien, Portugal, Spanien, Tyskland og en overgang havde Danmark nogle kystområder i Ghana). Ved I om Danmark har haft andre nogle kolonier og hvor? (Lav evt. et kort og tal om, hvad det indebar.)

Thula thul, thula sana, thula baba

Traditionel fra Sydafrika på sproget zulu.

Thu - la thul thu - la ba - ba - thu - la sa - na Thul - u -

bab e - su - fi - ka e - ku - se - e - ni

Kukh'in khan - ye - zi zi - hol' - el u - ba - ba zim - khan
So - be sik ho - na xa bon - ke be - sho - yo be - thi

yi se - la ind - le - l'e ziyak ha - ya
bu - ye - la u - bu - ye le kha - ya

Thu - la - tu - la - tu - la ba - ba thu - la - thu - la - thu - la - sa - na

Den fulde tekst på zulu lyder:
Thula thul, thula baba, thula sana,
Tul'ubab 'uzobuya ekuseni
Thula thul, thula baba, thula sana,
Tul'ubab 'uzobuya ekuseni

Kukh'in khan-yezi, zi-holel' u baba,
Zim-khan yi-sela indlel'e ziyak-haya,
Sobe sikhona xa bonke be-shoyo,
Be-thi bu-yela u-bu-ye le khaya

Thula thula thula baba,
Thula thula thula sana,
Thula thula thula baba,
Thula thula thula san.

Udtale: x = bagtungesmæld, som
om man skal hyppe på en hest

Oversat betyder teksten:

Vær nu stille mit barn,
Vær nu stille,
Din far vil være hjemme ved daggy

Der er en stjerne, der vil lede ham hjem
Stjernen vil lyse for ham
Bakkerne og stenene er stadig de samme,
min skat

Vær nu stille mit barn, vær nu stille
Vær nu stille mit barn, vær nu stille

Vidste I:

Zulu er et af de mange, mange forskellige sprog, der tales i Sydafrika. Måske kender I faktisk lidt zulu uden at vide det. I Disneyfilmen "Løvernes Konge" som I måske har set, er der en sang, der hedder "Hakuna matata". Det betyder faktisk "der er ingen bekymringer" på zulu. Zulu er et sprog, hvor der er en masse lyde, der lyder som klik eller smæld med tungen. X'et i ordet "xa" i sangen Thula thul udtales f.eks. som et smæld med tungen, som om man vil hyppe på en hest.

Her er en anden sang på zulu, **Sawa sawa**. Det er en sang fuld af energi og kraft; teksten betyder noget i retningen af "Nu falder væggene ned, for nu kommer vi!"

Sawa sawa

Traditionel sang fra Sydafrika. Melodi, tekst, oversættelse og trin efter Sarah Forchammer

F C

Sa - wa sa - wa - sa - wa sa - wa dun - ga - ma

F C F

Sa - wa sa - wa - sa - wa sa - wa dun - ga ma Si we -

C F C

le-le si we - le-le si we - le-le si we - le-le

Til læreren:

Sangen har mange synkoper. I kan tale om, hvordan toneanslag kan komme før eller efter pulsslagen i forbindelse med at lære denne melodi. I kan også tale om, hvordan man kan notere en sang på forskellig vis. Første del kunne være noteret med gentagelsestegn og 1. og 2. volte, anden del af sangen med gentagelsestegn. Få bevægelse på mens der synges: gå sidelæns på "sawa, sawa"-delen (8 skridt til højre, 8 til venstre), vend så front mod midten og gå slavetrin (se s. 47) mens armene sættes i siden og bevæges som vinger.

Sangen "Kemokete" er på sproget sotho, som også tales af mange mennesker i Sydafrika. Den handler om at fejre og være glad, teksten betyder simpelthen "Vi er i gang med at feste!"

Kemokete

Traditionel sang fra Sydafrika. Tekst, melodi og oversættelse efter Sarah Forchhammer

E B

Ke - mo - ke - e - te ke - mo - ke - e - te

Ke - mo - ke - te ri - a - ki - ti

5 ke - mo - ke - e - te ke - mo - ke - e - te

ka ke - mo - ke - te ri - a - ki - ti

9 ke - mo - ke - e - te ke - mo - ke - e - te - ke - mo - ke - e - te ke - mo - ke - e -

ka hm hm ri - a - ki - ti ka

14 te ke - mo - ke - e - te - ke - mo - ke - e - te

hm hm ri - a - ki - ti ka

Gummistøvledans og slavetrin

I guldminerne i Sydafrika for hundrede år siden var der trange og strenge arbejdsforhold. Der var bælgmørkt i de underjordiske gange, og der var næsten ikke noget plads at røre sig på. Minearbejderne måtte have lange gummistøvler på, for der stod ofte vand i de snævre gange. Nogle af deres bosser forbød dem endda at snakke sammen, mens de arbejdede! Det lyder som et forfærdeligt job at have.

Minearbejderne fandt ud af, at de kunne lave rytmer ved at slå på skaftet af deres gummistøvler, stampe i jorden og klappe. På den måde kunne de kommunikere med hinanden i de dunkle minegange, og få lidt afveksling i de tunge, lange arbejdsdage. Det udviklede sig til en hel gummistøvledans eller "gumboot dance" på engelsk, med sang, råb, hop og komplicerede rytmer, som dansetrupper i Sydafrika i dag fremfører ved festivaler eller for turister, og turnerer rundt med i andre lande.

Dansetrinene "frem på højre fod, tilbage på venstre fod, tilbage på højre fod, frem på venstre fod", bliver kaldt slavetrin og stammer muligvis fra netop gummistøvledansen i minerne.

Til læreren:

Slavetrin er smarte fordi alle tvinges til at forholde sig til grundpulsen; man får den ind i kroppen ved at gå på pulsslagene. De er også gode fordi benene "tæller for én", 1-slaget er altid frem på højre fod, 2-slaget tilbage på venstre, 3-slaget tilbage på højre, 4-slaget frem på venstre. Det betyder, at hvis man farer vild i perioden er det nemt at finde tilbage til 1-slaget igen. Med slavetrin kan man også øve underdelingerne ("og"-slagene) ved at gyngede lidt i knæene mens man går.

Aktivitetsforslag:

Øvelse i koordination, call-response- og improvisation: Stå i en rundkreds. Læreren tæller for, og alle går slavetrin (4/4). Læreren klapper en rytme på én takt, eleverne kopierer. Rollen som "for-klapper" går på tur. Lav evt. en takts pause imellem hver deltager.

Øvelse i koordination og grundpuls:

Gå slavetrin. Hver elev fortæller hvad han/hun hedder / hvor vedkommende bor / hvilken livret vedkommende har.

Indlæring af nye numre/øvelse i at optræde: Lav "ekko-sang" til slavetrinene, hvor læreren synger én frase og eleverne gentager. Her kan også leges med dynamik og med hvordan man optræder med musik: den samme frase kan synges med forskelligt udtryk. F.eks. stille og forsigtigt, med blikket i jorden, eller "stærkt": med løftet blik, rank ryg og kraftig stemme.

Søg på youtube.com efter videoer med "Gumboot dance" og se om I kan gøre nogle af trinene efter.

Apartheidstyret i Sydafrika

I mange år var der i Sydafrika en række forfærdelige love, der undertrykte alle i Sydafrika, der ikke var hvide i huden og stammede fra Europa. De måtte f.eks. ikke køre i de samme busser som de hvide, og kunne kun få dårligt betalt arbejde. Det hed Apartheidstyret.

Mange sydafrikanere var lede og kede af det, og ønskede at alle kunne have samme rettigheder. Nogle digtede sange om, at de ville have deres frihed. En skolelærer der hed Enoch Sontonga, skrev i 1897 sangen ”Nkosi sikilel’ iAfrika”, som betyder ”Gud bevare Afrika”. Teksten handler om at bede Gud om hjælp til at stoppe krig og ufred og i stedet skabe sammenhold.

I dag er Sydafrika endelig fri for Apartheidstyret. Enoch Sontongas sang er blevet en del af Sydafrikas nationalsang, men i en gendigtet form. Den nye tekst er sat sammen af hele fem sprog, fordi der bor mennesker fra rigtig mange forskellige kulturer i Sydafrika.

Her er teksten til den sydafirkanske
nationalsang **Nkosi Sikilel’ iAfrika**

Oversættelse til dansk:

(Sprog: Xhosa) Nkosi sikelel’ iAfrika

Maluphakanyisw’ uphondo lwayo,

(Sprog: Zulu) Yizwa imithandazo yethu,

Nkosi sikelela

Thina lusapho lwayo.

(Sprog: Sesotho)

Morena boloka setjhaba sa heso,

O fedise dintwa le matshwenyeho,

O se boloke, O se boloke setjhaba sa heso,

Setjhaba sa, South Afrika —

South Afrika.

(Sprog: Afrikaans) Uit die blou van

onse hemel,

Uit die diepte van ons see,

Oor ons ewige gebergtes,

Waar die kranse antwoord gee,

(Sprog: Engelsk)

Sounds the call to come together,

And united we shall stand,

Let us live and strive for freedom

In South Africa our land.

Gud bevar Afrika

lad hendes horn rejses højt

lyt til vore bønner

Gud, bevar os

vi er landets familie

Gud, bevar vor nation

stop krige og lidelse

bevar den, bevar vores nation

nationen Sydafrika —

Sydafrika.

Fra det blå i

vor himmel

fra vore haves dyb

over de uendelige bjerge

hvor klipperne giver svar

lyder kaldet om at forenes

og forenet skal vi stå

lad os leve og stræbe efter frihed

i Sydafrika, vort land

Musikpædagogen Sonya Christie har digtet en ny tekst til sangen. Hun ville inkludere alle de sprog hendes elever på Outrup skole i Vestjylland kunne tælle til fire på. Det blev til hele 14 forskellige!

?: Hvor mange forskellige sprog kan I tælle til fire på i jeres klasse? Og på hele jeres skole? Kender I andre tælle-sange? (Se tællesangen fra Uganda s. 11).

Her er Nkosi sikilel' i Afrika i Sonya Christies version. Indsæt skolens navn i første takt i stedet for "vores skole", og indsæt tal på de sprog, eleverne kan tælle til fire på i paranteserne i takt 11, 12, 15, 16 og 17.

Nkosi sikilel' i Outrup

Oprindelig tekst: Enoch Sontonga 1897

Ny tekst: Sonya Christie 2011

Melodi: Marthinus Lourens de Villiers 1921

F C F F B \flat F/C C

Her på vor-es sko - le må vi san - de kom-mer vi fra fler' af ver - dens lan - de

F C/E F C7/E Dm C7 F C7/E Dm

5 Dan-mark er vort land med å - bent sind sprog med hver sin klang sam - ler

C7 F F F F/A B

10 vi i en sang (En to og tre) (En to tre fir') come sing a - long

Gm C7 F C F B \flat F/A C7 F

14 count with our song (en to tre fir') (en to tre og fir')

Henvisninger

Herunder følger en liste med henvisninger, først materialer og hjemmesider knyttet til temaerne i hvert kapitel, sidst en kort oversigt over materialer af mere generel karakter. Listen skal ikke ses som en fuldstændig oversigt over eksisterende materialer og ressourcer, men et forslag til gode steder at starte med at søge information. Hver hjemmeside eller bog kan dække over mange emner, men de er kategoriseret efter enkelte hovedtemaer for overskuelighedens skyld.

Henvisninger, kapitel 1: Rytmer, remser - og trommer

Trommer og rytmer fra **Vestafrika**:

Børge Blume-Jensen. 1994 og 1995. *Djembé og Djembé 2*. Udgivet på eget forlag. Bog og kassettebånd med instruktioner i at spille vestafrikanske trommer.

Herboende musikere:

- **Sylvester Agbedoglo**. Perkussionist fra Togo. Hjemmeside: www.masterdrummer.dk.
- **Sellasi Dewornu**. Perkussionist fra Ghana. Hjemmeside: www.sellasi.com

Trommer og rytmer fra **Østafrika**:

Utamaduni danse og tromme-gruppe. Hjemmeside: www.utamaduni.dk/dance/

Trommer og rytmer fra **Nordafrika og Mellemøsten**:

Lars Bo Kujahn. 2007 [1991]. *Oriental percussion 2*. København: OP Label. Bog og DVD med videoinstruktion i arabisk perkussion. Se også Lars Bo Kujahns hjemmeside: www.darbuka.dk

Tabla-spillere:

- **Zakir Hussain**. Fra Indien. Hjemmeside: www.zakirhussain.com. Han har bl.a. spillet med den kendte indiske sitarspiller Ravi Shankar og regnes for én af de bedste tablaspillere i verden.
- **Frank Juul**. Dansk tablaspiller. Hjemmeside: www.tablasolo.dk

Remser:

www.emu.dk. Ministeriet for børn og undervisnings hjemmeside med undervisningsmateriale. Søgeord: remser.

www.rimogremser.dk. Remser, sanglege og børnesange. Hjemmeside af Søren Mogensen.

Henvisninger, kapitel 2: Dans, dans, dans

Nielsen, Ebbe; Fin Alfred Larsen, Ejnar Kampp. 1970-1980. *Rend og hop med sang og spil*. Serie udgivet på forlaget Tinklutti. 8 bind.

Hjemmesider om danske og nordiske folkeviser og ballader:

- www.balladeskolen.dk : tekster, noder og kommentarer til gamle danske ballader
- www.skjaldesang.dk : middelalderballader
- www.dafos.dk. Dansk Folkemindesamlings hjemmeside. Se under "kildevæld", hvor der findes optagelser med gamle fortællere og sangere.
- www.lado.hr. Hjemmeside for The National Folk Dance Ensemble of Croatia, LADO. Det er et statsansat folklørensensemble med dansere, musikere og sangere.

Henvisninger, kapitel 3: Lidt om forskellige slags klassisk musik

Fock, Eva. 2004. "Musik omkring os. Om musik i Tyrkiet, Pakistan, Marokko og Danmark". Udgivet af Edition Wilhelm Hansen. Bog og CD med lydseksempler på forskellige genrer samt maqamat/makamlar (det hedder maqam i flertal på hvv. arabisk og tyrkisk)

Peeva, Adela. 2003. "Whose is this song"? DER Documentary. Film, 70 min. Omhandler melodien s. 20 og 21 og de stærke følelser, nogle befolkningsgrupper i Balkanlandene tilskriver den.

Racy, Ali Jihad. 2004. "Making music in the Arab world: The Culture and Artistry of Tarab". Udgivet af Cambridge University Press. Bog. Se også professor Racys hjemmeside: www.turath.org

Hjemmesider med billeder, lydclip og vidoer dedikeret til at udbrede viden om:

Arabisk musik:

- www.classicalarabicmusic.com · www.maqamworld.com · www.turath.org

Her introduceres klassisk arabisk musikteori, forskellige musikkompositionsformer, maqam-systemet og arabiske instrumenter. Desuden links til andre sider.

- www.orientaltunes.com. Hjemmeside med gammel og ny musik fra Nordafrika, Mellemøsten og Vest- og Centralasien.

Afghansk musik:

- www.afghanistannationalinstituteofmusic.org. Hjemmeside for The National Afghan Institute of Music, der har musikundervisning for børn og unge i Kabul. På siden findes bl.a. artikler om skolen, melodier, fotos og videoer af elevernes optrædener.
- afghanistanmusic.com og · www.afghansongs.com. Hjemmesider med links til forskellig slags afghansk musik, klassisk, pop, techno etc.

Persisk musik:

- centerforiranianmusic.org. Hjemmeside for Center for Iranian music ved Carnegie Mellon University, USA. Fotos af instrumenter, forklaring af begreber og gennemgang af musikkens historie.
- www.persianhits.com. Hjemmeside med musikvideoer (pop, klassisk, rap).

Populærmusik fra Mellemøsten, Nordafrika og Østasien:

Blandt unge i Mellemøsten, Nordafrika og Vestasien er **popmusik** og musikvideoer på arabisk eller farsi med smukke unge mennesker populært (tillige er mange af de nordamerikanske popkunstnere, som er kendte i hele verden og følges af unge på TV og Youtube over alt på kloden). Også **rapmusik** om alt fra fester og kærlighed til politik er et blevet et stort fænomen blandt unge, særligt i Marokko, Algeriet og Palæstina. F.eks. har den palæstinensiske rapgruppe DAM succes (www.dampalestine.com) (kilde: Miriam Nielsen 2008. Se reference s. 57)

Nogle få af de mest kendte musikere fra området:

- **Ahmad Zahir** var en stor stjerne i afghansk populærmusik i 70'erne. Han blev myrdet som 33-årig og har heltestatus blandt mange afghanere. Hjemmeside: www.ahmadzahir.com.
- **Cheb Khaled** med tilnavnet **King of raï** fra Algeriet er den mest kendte sanger indenfor **raï**, en musikgenre fra Nordafrika, hvor unge mænd synger om kærlighed og kommenterer på samfundsforhold. Hjemmeside: www.khaled-lesite.com
- **Feiruz / Fariuz** er en meget berømt sangerinde fra Libanon, født i 1935. En superstjerne, der har sunget talrige koncerter i Mellemøsten, Europa og U.S.A, og er kendt for sin smukke stemme og inderlige kærlighedssange. Hjemmeside: www.fairouz.com (officiel hjemmeside), www.fairuzonline.com (hjemmeside lavet af fans)
- **Googoosh** er kunstnernavnet til en iransk sangerinde, skuespiller og stilikon, født i 1950. Bor som mange andre iranske kunstnere og musikere i Los Angeles, USA. Hjemmeside: www.googoosh.com
- **Sivan Perwer** er en kurdisk digter, sanger og tembûrspiller (en langhalset lut). Født i 1955 i Tyrkiet. Han skriver sange på kurdisk, der bl.a. kritiserer undertrykkelsen af kurderne i Mellemøsten, og har siden 1976 boet i exil i Tyskland. Hjemmeside: www.sivan-perwer.com
- **Uhm Kultum / Oom Koltom** var en egyptisk sangerinde med ikonstatus. Hun blev født i 1904 og døde i 1975, men er stadig højt skattet i hele Nordafrika og Mellemøsten, og regnes af mange for at være den største kvindelige arabiske sanger nogensinde.

Nogle få herboende musikere:

- **Bilal Irshed.** Klassisk uddannet oudspiller fra Palæstina. Hjemmeside: www.bilalirshed.com
- **Fatma Zidan.** Sangerinde fra Egypten. Frontfigur i Fatma Zidan group, et band med akkordion, kontrabas, oud, qanun og percussion foruden sang. Hjemmeside: www.fatmazidan.com
- **Lars Bo Kujahn.** Percussionist og qanun-spiller. Hjemmeside: www.darbuka.dk
- **Simona Abdallah.** Kvindelig darabukaspiller med palæstinensisk baggrund. Hjemmeside: www.myspace.com/simonaabdallah.
- **Henrik Goldschmidt.** Oboist i Det Kongelige Kapel, klezmer-musiker (jødisk folkemusik), og initiativtager til en gratis musikskole for børn kaldet Goldschmidts Akademi (se www.mellemoestskolen.dk) på Nørrebro i København. Han har også startet **The Middle East Peace Orchestra**, hvor Bilal Irshed, Fatma Zidan, Lars Bo Kujan og Simona Abdallah tillige er med. Orkestret spiller jødisk og arabisk musik og turnerer over hele verden. (Søg efter "The middle east peace orchestra" på www.dr.dk. for lyd og video).
- **Mizgin.** Kvindelig, kurdisk saz-spiller og sanger. Hjemmeside: www.mizgin.dk. Har en trio med saxofonisten Anders Honoré og Ahmad-Mirwais Fedai, en ung tablaspieler med afghanske rødder.

Henvisninger, kapitel 4: Musik til højtider

Persisk nytår:

- www.persisknytaar.dk. Den persisk kulturforening Khavaran gruppens hjemmeside.

Droneinstrumenter og melodier:

- www.dronemusik.dk. Foreningen Dronemusik Danmarks hjemmeside.

Sange og traditioner fra Kroatien:

- www.lado.hr. Hjemmeside for The National Folk Dance Ensemble of Croatia, LADO. Det er et statsansat folklørensensemble med dansere, musikere og sangere.
- **Lidija Dokuzović.** Sanger fra Kroatien, bosat i Sverige. Forsanger i det kroatisk band Afion, samt trio Dokuzović/Norberg/Skrobe med guitarist og mandola-spiller Allan Skrobe og percussionist Martin Norberg. Soundcloudprofil: www.soundcloud.com/ethnoallan-1

Henvisninger, kapitel 5: Drømmeviser

Om skalaer:

- www.jakobmjensen.dk/musikkurser/teori/skalaer/. Hjemmeside af Jakob M. Jensen. Se også afsnittet med henvisninger til hjemmesider med musikteori på s. 57.

Henvisninger, kapitel 6: Jelier

Her følger navnene på nogle få af de mange kendte musikere med rødder i den vestafrikanske jeli-tradition. Læg mærke til efternavnene, mange er i familie med hinanden.

· **Kélétigui Diabate**, født 1931, død 2012. Balafon, saxofon, violin, guitar, sang. Fra Mali. Mand

· **Toumani Diabate**, født 1965. Kora, sang. Fra Mali. Mand.

Hjemmeside: www.toumani-diabate.com.

· **Bako Dagnon**, født 1948. Sanger fra Mail. Kvinde.

Myspaceprofil: www.myspace.com/bakodagnon

· **Sona Jobarteh**, født 1983. Sanger og koraspiller. Fra Gambia/England. Kvinde.

Hjemmeside: www.sonajobarteh.com (med bl.a en lille introduktionsvideo, hvor hun fortæller om sig selv, koraen og griot-traditionen)

· **Ami Koïta**, født 1952. Sanger. Fra Mali. Kvinde.

· **Basekou Kouyaté**, født 1966. Ngoni. Mand. Hjemmeside: www.bassekoukouyate.com

· **Habib Koite**, født 1958. Guitar, sang. Fra Senegal. Mand. Hjemmeside: www.habibkoite.com

· **Salif Keita**, født 1949. Guitar, sang. Fra Mali. Mand. Hjemmeside: www.salifkeita.net

· **Youssou N´dour**, født 1959. Sang. Fra Senegal. Mand. Central figur i udviklingen af genren Mbalax, Senegalesisk pop.

· **Joel Sebungu**, født 1984. Fra Uganda og Senegal. Mand. Spiller kora, talking drum, og øst-afrikansk lyre, samt synger. Hjemmeside: www.myspace.com/sebungu

Herboende musikere fra Vestafrika:

· **Basiro Suso**. Kora-spiller og fortæller fra Gambia/Mali. Mand. Hjemmeside: www.basiru1.com

· **Dawda Jobarteh**, født 1976. Koraspiller. Fra Gambia. Mand. Hjemmeside: www.myspace.com/dawdajobarteh

· **Moussa Diallo**, født 1955. Sanger, fortæller og bassist. Mand. Født i Frankrig, opvokset i Mali og Danmark. Hjemmeside: www.moussadiallo.com

Mange musikere i Vestafrika og andre steder på kontinentet har udviklet de traditionelle musikformer og blandet dem med rock, jazz og pop, så nye former for musik er opstået. Nogle eksempler er genrerne Mbalax, Afro Beat, Highlife, Jùjú og Chimurenga.

Undervisningsmateriale om Vestafrika:

Diallo, Moussa. 2004. *“Der var engang...”* Bog og CD med historier og eventyr fra Mali for børn tilsat musik af Moussa Diallo.

Griot. Instrueret af Volker Goetze. 2012. Film om livet for moderne jelier/griots i Senegal. Traileren kan ses på: www.griotmovie.com

www.mitmali.dk. Hjemmeside med undervisningsmateriale til folkeskolen om landet Mali, af Krithfilm ApS. Indeholder bl.a. flotte billeder af koraer samt en tekst på dansk og en lille film (5 min.) med danske undertekster om at være født i en jeli/griot-familie.

Henvisninger, kapitel 7: Sange fra Sydafrika

Nogle få centrale genrer, musikere og grupper fra Sydafrika:

Mange former for hvad ofte kaldes **sydafrikansk jazz** blev til i første halvdel af det 20. århundrede i Sydafrikas "Townships". Det var de steder i storbyerne, ikke-hvide havde lov til at bosætte sig. Her boede de sorte sydafrikanere, "farvede" og asiater. Sydafrikanske jazzstile var: **Kwela**. Instrumentalmusik med f.eks. pennywhistle, sax, guitar og tromme, med shuffle-rytme. Kunstnere: The basement boys, Spokes Mashiyane.

Marabi. Instrumentalmusik med f.eks. trædeorgel, harmonika og bas, inspireret af jive, ragtime og jazz. Kunstnere: The Marabi Jivers, The Big Bag Boys.

Mbaqanga. Musik med bas, trommer, guitar, blæsere, forsanger og korsangere. Kunstnere: Mahlathini & The Mahotella Queens, Miriam Makeba.

Pop-genren **Bubblegum** opstod i 90'erne på baggrund af mbaqanga. Nu er særligt **hiphop**, **punk** og **kwaito** (techno/house) indflydelsesrige stilarter i Sydafrika.

Gospel er også meget udbredt i Sydafrika. En meget kendt gospelgruppe er SoWeTo Gospelchoir. Hjemmeside: www.sowetogospelchoir.com. Navnet SoWeTo er en forkortelse for South West Township, som er et slumområde udenfor Johannesburg.

Isicathamiya er zulu-sange og engelske kristne sange sunget af små kor. Stemmerne er bløde og afslappede. Korene går frem og tilbage, mens de optræder, og navnet betyder faktisk "at liste" på zulu. (C'et i isicathamiya udtales som en klik-lyd, som om man vil hyppe på en hest). Et eksempel på en kendt isicathamiyagruppe er **Lady Smith Black Mambazo**, der bl.a. er med på Paul Simons album Graceland fra 1986. Hjemmeside: www.mambazo.com

Gumboot dance-trupper findes der et væld af videoer med på www.youtube.com

- **Hugh Masakela**. Jazztrompetist, mand, født 1939. Hjemmeside: www.hughmasekela.co.za
- **Miriam Makeba**. Sanger, kvinde, født 1932 død 2008. Hun har bl.a. indsunget "The click-song", en bryllupssang, der egentlig hedder "Qongqothwane" på sproget Xhosa. Søg efter "The click song" på youtube, den er helt umulig at synge hvis man ikke er vandt til sprog med klik-lyde. Hjemmeside: www.miriammakeba.co.za

Andre henvisninger:

Baobab. Et dansk sangensemble, der synger sydafrikanske sange. Hjemmeside: www.baobabsingers.dk

Forchhammer, Rikke. 1989. *Afrikas klange*. Bind 1 og 2. Udgivet på forlaget Edition Wilhelmsen. En nodesamling med sydafrikanske sange, arrangeret for kor.

South African Music - A Change in Time and a Change in Rhyme. Af Adolf Spencer. En kort video om udviklingen af musik i Sydafrika, og om den store diversitet, der findes. Kan findes på www.youtube.com. Varer 8.22 minutter.

Generelle henvisninger:

Træning i puls og rytme:

Mølle, Lone Wolsing. 2011. *Rytmehavet - et hav af rytmer*. Forlaget Dansk Sang. Bog og CD.

Arbejde med stemmen:

Vilhelmsen, Linda. 2003. *Når børn synger, hva så?* Forlaget Solo. Bog og CD.

Vilhelmsen, Linda og Søren Graf. 2008. *På vej til musik*. Forlaget Dansk Sang. Bog og CD.

Improvisation:

Granerud, Grethe. 2000-2010. *Musisk indskoling*. Serie udgivet af Dansk Sang. Bøger og CD'er.

Sørensen, John og Peter Riis. 2004. *Verden rundt med improvisation*. Serie, udgivet af Folkeskolens Musiklærerforening. Bøger og CD'er.

Sangbøger med sange fra hele verden:

Granerud, Grethe. 2000. *Musisk indskoling 4. Afrika*. Forlaget Dansk Sang. Bog og CD.

Marstal, Henrik og Inge Marstal. 2008. *Ringe i vandet. 123 sange til skolen*. Forlaget Alinea. Sangbog uddelt til alle folke-, fri- og private skoler i Danmark i anledning af Sangens År i 2008. Log ind på Danmarks Radios hjemmeside www.dr.dk med din skolens login og søg på "ringe i vandet", så kan sangene høres indsungen af nogle af DRs kor. Der er bl.a. en version af Mulla Mamad Jan samt Ez Befrim (som i sangbogen Ringe i vandet hedder Molla Mammad jan og Ez befir im).

Nielsen, Ebbe; Fin Alfred Larsen, Ejnar Kampp. 1970-1980. *Rend og hop med sang og spil*. Serie udgivet på forlaget Tinklutti. 8 bind.

Oberborbeck, Ingrid. 2009. *Over stok og sten. Med syngesten på rejse*. Forlaget Dansk Sang.

Stevens, Lisbeth og Ingrid Oberborbeck. 2010. *Fagtesange fra nær og fjern*. Forlaget Alvilda. Der er bl.a. en version af Ha Sisan at finde (som i *Fagtesange fra nær og fjern* hedder Kyllerylle).

Musikteori:

· www.cleek.dk. Interaktiv hjemmeside under stadig udvikling af musikpædagogerne Jens Kragh og Sonya Christie med fokus på at lære børn musikteori. Gå ind på fanen "Leg med musikteori" og øv f.eks. musikalfabetet eller undersøg hvor mange ottendedele, der svarer til en helnode.

· www.jakobmjensen.dk/musikkurser/. Hjemmeside af Jakob M. Jensen. Omhandler elementær nodelære, musikteori, arrangement og musikhistorie. Der er lydeksempler til hver node, mange øvelser og tillige et afsnit om "etnisk musik" med billeder af instrumenter samt lydoptagelser med dem.

· www.musikipedia.dk. Hjemmeside af Lasse Grubbe. Side med øvelser i bl.a. nodelære, teori og hørelære på mange niveauer.

Musikere, musikkultur og historie:

Fock, Eva. 2003. *Musik omkring os. Om musik i Tyrkiet, Pakistan, Marokko og Danmark*. Edition Wilhelm Hansen. Bog og CD med lydeksempler på forskellige genrer og maqamat/makamlar (det hedder maqam i flertal på hhv. arabisk og tyrkisk).

Fock, Eva. 2011. *På tværs af musik*. 2003. Forlaget Museum Tusulanum. Bog samt lyd, noder og tekst online på www.ptam.dk. Omhandler musik som socialt og kulturelt fænomen.

Nielsen, Miriam. 2008. *Girls and boys from the Middle East: Dedicated to music & dance*. *Zapp Magazine*. Mellemløst Samvirke / ActionAid Denmark.

Reitov, Ole. 2006. Den farlige musik. Kronik om musikkensur, religion og politik, på Politiken.dk, d. 26.11.2006. Hentet fra <http://politiken.dk/debat/kroniken/ECE204898/den-farlige-musik/> d. 10.5.2013.

Riis, Benedicte. 2001. *Historien om musik*. Folkeskolens Musiklærerforening. Bog og CD.

Vinter, Orla. 2001. *Musikhistorien. 1. bind: Etnisk musik*. Folkeskolens Musiklærerforenings forlag.

· www.Bazart.dk. Kunstnerkatalog over musikere, billedkunstnere, dansere og foredragsholdere fra hele verden. Lavet af Dansk Flygtningehjælp og Statsbiblioteket/BiblioteksCenter for Integration.

· www.middleeast.dk. Center for Kultur og Udviklings hjemmeside for projektet Images of the Middle East.

· www.verdensmusikbanken.dk . Netportal for undervisning i musik og kultur på gymnasie-niveau. Udviklet af Skoletjenesten, Gymnasieskolens musiklærerforening og Global CPH.

Instrumenter:

Midgley, Ruth. 1980. *Musikinstrumenter fra hele verden*. Chr. Erichsens forlag. Opslagsværk med over 4000 flotte tegninger af musiksinstrumenter.

Nordstrøm, Ole. 1988. *Sælsomme musikinstrumenter*. Folkeskolens Musiklærerforening. Vejledning i at bygge percussion, strenge- og blæseinstrumenter for børn.

· www.learningobjects.wesleyan.edu/vim. "The virtual instrument museum". Hjemmeside lavet af Wesleyan University, Connecticut. Et online musikmuseum med billeder og information om instrumenter. Instrumenterne er klassificerede efter Hornbostel-Sachs-systemet. Det er et system udviklet af musikforskerne Erich Moritz von Hornbostel og Curt Sachs, der kategoriserede instrumenterne efter hvordan de laver lyd: der er kordofoner (chordophones på engelsk; lyden kommer fra strenge), aerofoner (aerophones på engelsk; lyden kommer fra luft), membranofoner (membranophones på engelsk; lyden kommer fra membraner), og idiofoner (idiophones på engelsk; lyden kommer ved at instrumentet selv vibrerer, eksempelvis en triangel)

Nationalmuseet i København har et musikrum med instrumenter, billeder og lyd fra forskellige steder i verden. Hjemmeside: www.natmus.dk

Find musik her:

· world.bibzoom.dk. Danske bibliotekers musiktjeneste, hvorfra man kan lytte til musik fra hele verden.

· www.youtube.com / www.myspace.com / www.soundcloud.com

Sider på internettet med megen forskellig musik og mange musikvideoer, som amatører såvel som professionelle musikere har lagt ud.

Oversigt over bogens sange og remser

ABC-sangen	s. 10
ABC-stamperemse	s. 10
Ajde Jano	s. 17
Alle mand	s. 16
Anadolko	s. 21
Babouri rayeh, rayeh	s. 34
Dandini, dandini, dastana	s. 31
De to søstre	s. 15
Eci peci pec	s. 9
En ten tini	s. 9
Ez berfim	s. 36
Ffe tuli embatta ento	s. 11
Ghazali	s. 20
Ha sisan	s. 35
Hakedi misku	s. 36
Højt på en gren en krage	s. 13
Kemokete	s. 46
Lepi Juro	s. 26
Mulla Mamad Jan	s. 30
Nkosi sikileli i Afrika	s. 49
Oen doen deen	s. 9
Oj dodole	s. 28
Okoš bokoš	s. 9
Polyrytmisk frugtsalat	s. 8
Sawa sawa	s. 45
Thula thul, thula sana, thula baba	s. 44
Tulimukakiiko	s. 42
Ælle bælle mig fortælle	s. 9

Musik, musik, musik.
Sange og fortællinger om musik fra nære og fjerne egne.

Anna Egholm Pedersen 2013